

Otpornost na katastrofe u ruralnom području Sisačko-moslavačke županije. Studija slučaja Strašnika (Petrinja) i Majura nakon potresa 2020. godine

Šverko, Tara Ister

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:937298>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-28**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za sociologiju

Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju

Diplomski rad

**Otpornost na katastrofe u ruralnom području Sisačko-moslavačke županije. Studija
slučaja Strašnika (Petrinja) i Majura nakon potresa 2020. godine**

Disaster resilience in the rural areas of Sisak-Moslavina County. A case study of Strašnik
(Petrinja) and Majur after the 2020 earthquakes

Studentica: Tara Ister Šverko

Mentorica: doc. dr. sc. Tijana Trako Poljak

Mentorica: doc. dr. sc. Sanja Lončar

Zagreb, srpanj 2022.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Teorijski koncept rada.....	3
2.1. Sociologija i antropologija katastrofa.....	3
2.2. Pojam otpornosti u društvenim i humanističkim znanostima.....	5
2.2.1. Počeci istraživanja otpornosti.....	5
2.2.2. Istraživanja otpornosti danas.....	6
2.2.3. Otpornost kao proces i sposobnost.....	7
2.2.4. Koncept otpornosti u ovom radu i kritika otpornosti.....	10
2.3. Sisačko-moslavačka županija i „petrinjski potres“ 2020. godine.....	12
3. Metodologija rada.....	15
4. Rezultati istraživanja.....	17
4.1. Reakcija.....	17
4.1.1. Reakcija ljudi izravno pogođenih potresom.....	17
4.1.2. Procjena reakcije građanstva (volontera), civilnih udruga i medija (netom nakon potresa i nekoliko mjeseci nakon).....	19
4.1.3. Procjena reakcije državnih aktera i lokalne samouprave.....	22
4.2. Procjena oporavka.....	26
4.3. Procjena pripremljenosti i ranjivosti koje prethode potresu.....	28
5. Rasprava.....	30
6. Zaključak.....	35
7. Literatura.....	36
8. Sažetak.....	40

1. Uvod

Biti čovjek znači biti uključen u složene odnose ne samo s drugim ljudima već i s okolišem koji nas okružuje. Kroz povijest, različite kulture na različite načine odnosile su se prema svojem okolišu, nerijetko ga podređujući ljudskim potrebama. Mi smo kao vrsta evoluirali (točnije, koevoluirali) s našim kulturnim objektima, artefaktima, tehnologijama, znanstvenim teorijama itd. (Stark 2014:61), no jedna od osobina modernog doba koja trajno prati naš razvoj jest eksploatacijski odnos ljudi prema okolišu i drugim bićima. Ljudi nastoje oblikovati i podrediti okoliš svojim potrebama, danas više nego ikad. Okoliš se sagledava kao odvojen od nas, a ljudi se nerijetko odnose superiorno u odnosu na okoliš. No, katastrofični prirodni događaji podsjećaju nas na snagu i sveprisutnost okoliša kao subjekta koji valja uvažavati i poštovati, podsjetnik su da je okoliš neizostavan dio naše ljudskosti. Stoga ne čudi da je naš složen odnos s okolišem u fokusu interesa brojnih znanstvenika, pogotovo kada se dogodi katastrofičan događaj koji remeti uobičajeno funkcioniranje zajednice i njenog suživota s okolišem. Za primjer takvog katastrofičnog događaja možemo uzeti niz potresa koji su se dogodili u Hrvatskoj na području Sisačko-moslavačke županije, započevši s prvim potresom 28. prosinca 2020. godine, a što je kulminiralo dana 29. prosinca u 12:19h kada se dogodio razorni potres koji se osjetio u cijeloj Hrvatskoj i Sloveniji te u velikom dijelu Bosne i Hercegovine, u Srbiji, Mađarskoj, Italiji, pa čak i u Austriji i Slovačkoj (EMSC 2021).

Zbog sve učestalijih katastrofa u znanstvenim i stručnim krugovima nastoje se pronaći načini i mehanizmi za nošenje s katastrofama. U posljednjem desetljeću, govoreći o načinima upravljanja katastrofama, dolazi do popularizacije koncepta i procesa otpornosti kako u prirodno-znanstvenim tako i u društveno-humanističkim pristupima. Tako otpornost predstavlja jedan od najpopularnijih i danas ključnih konceptata u procesima pripreme za katastrofu, ublažavanja posljedica katastrofe i oporavka od katastrofičnih događaja (Koliou et al. 2017:1). Unatoč problemima u definiranju, otpornost se svakodnevno prepoznaje kao bitan alat za unaprjeđivanje odgovora na katastrofe, pripremljenosti, sigurnosti i oporavka zajednice od fizičkih, ekonomskih i socijalnih disrupcija (Koliou et al. 2017:2).

S obzirom na to da je tlo Republike Hrvatske u 2020. godini bilo iznimno seizmički aktivno, pri čemu je došlo do određenih negativnih posljedica na stanovništvo, smatramo da je važno baviti se istraživanjem otpornosti. Nadalje, važno je naglasiti da je svaka katastrofa posebna u vidu njezinog tipa, posljedica i odgovora na nju. Otpornost i njezini „postulati” nisu univerzalno

primjenjivi na svaku katastrofu. Stoga, istraživanjima otpornosti valja prići imajući na umu posebne uvjete u kojima se dogodila katastrofa pa ćemo i mi tako učiniti u ovom radu dajući posebnu pažnju specifičnosti ruralnih prostora Sisačko-moslavačke županije koji su predmet ovog istraživanja.

Cilj je ovog diplomskog rada istražiti posljedice dvaju potresa (prosinac 2020. godine) na stanovnike ruralnih naselja Strašnika i Majura u Sisačko-moslavačkoj županiji. Naglasak je na ruralnom prostoru kao posebno ranjivom zbog svoje nerazvijenosti ili nedovoljne razvijenosti ili neadekvatne razvijenosti (Štambuk 2002:23) te koji često ostaje u sjeni gradova. Selo Strašnik smješteno je u općini Petrinja, a selo Majur u istoimenoj općini Majur. Blizina epicentru bila je glavni kriterij prilikom odabira mjesta u kojemu će se provesti istraživanje. Strašnik, kao mjesto epicentra potresa, predstavlja mjesto bliže epicentru i županijskom središtu, gradu Sisku (23,1 km cestovne udaljenosti), dok je Majur udaljeniji od epicentra i grada Siska (39,3 km cestovne udaljenosti). Najrazorniji potres koji ovaj rad tematizira dogodio se jugozapadno od grada Petrinje, kod mjesta Strašnik (EMSC 2021).

U okviru istraživanja koji se bavi posljedicama ovog potresa, konkretna istraživačka pitanja na koja će se nastojati odgovoriti u radu jesu:

- Postoje li razlike u procjeni kvalitete reakcije u selu bližem (Strašnik) i udaljenijem (Majur) od epicentra?
- Kako kazivači procjenjuju reakciju različitih aktera [građanstva (i civilnih udruga), medija i državnih aktera] netom nakon potresa i u mjesecima nakon?
- Kako kazivači procjenjuju pripremljenost prije potresa i oporavak nakon potresa?
- Kakav kapacitet otpornosti posjeduju stanovnici Strašnika i Majura?

Rad bit će usmjeren na otpornost od potresa koja se najčešće iskazuje u dvije dimenzije: fizička (npr. infrastruktura) i socijalna (npr. socijalni kapital) te će naglasak biti na socijalni (socioekonomski) aspekt otpornosti. S obzirom da se pojmom otpornosti bave razne discipline, valja naglasiti da se u ovom radu pojmu otpornosti prilazi se iz očišta sociologije i etnologije i kulturne antropologije. Osim toga, u ovom radu otpornost se analizira na razini zajednice, odnosno susjedstva, o čemu će biti riječ u narednim poglavljima. U istraživanju je primijenjena kvalitativna metodologija koja je uključivala provođenje (polustrukturiranih) intervjua s lokalnim stanovništvom te sudjelovanje s promatranjem. Pri izradi ove studije slučaja izrađen je teorijski okvir rada koji se temelji na konceptima iz antropologije i sociologije katastrofa, dok je fokus rada na analizi i interpretaciji otpornosti na katastrofične događaje, s posebnim

naglaskom- na socijalnim tj. socioekonomskim aspektima otpornosti. Time ovaj rad predstavlja doprinos studijama otpornosti i katastrofa na području Hrvatske, ali i šire. Osim toga, rezultatima ovog istraživanja nastoji se ukazati na dobre i loše prakse prije i nakon potresa te unaprijediti otpornost ruralnog stanovništva Sisačko-moslavačke županije kroz spoznaje ovog istraživanja.

Na kraju uvoda želimo još samo napomenuti da je ovaj rad i neka vrsta osobnog izraza divljenja autorice kazivačima na njihovom duhu i otpornosti koju su pokazali, kao i iskrenim kazivanjima o njihovoj situaciji i intimnim osjećajima vezanima za ovaj traumatični događaj. Nakon povratka s terena nije bilo lako se oduprijeti potresenosti zbog prirode prikupljenih podataka, kao i zatečenom stanju građevina na terenu. Time je ovaj rad, osim doprinos studijama otpornosti i katastrofa i osoban napor istraživača za vraćanje glasa i moći onima koji se osjećaju nemoćno.

2. Teorijski koncept rada

2.1. Sociologija i antropologija katastrofa

Katastrofa se definira kao proces koji vodi k događaju koji uključuje kombinaciju potencijalno destruktivnih agenata iz prirodne ili tehnološke sfere i populacije u socijalno proizvedenim uvjetima ranjivosti (Oliver-Smith i Hoffman 2020:17). Razvoj takvog procesa rezultira oštećenjem ili gubitkom fizičkih objekata i bitnih društveno organizacijskih komponenti zajednice u toj mjeri da su neophodne društvene funkcije prekinute ili uništene (Oliver-Smith i Hoffman 2020:17).

U tom kontekstu valja imati na umu da su društva i specifični uvjeti u društvu nužan preduvjet za katastrofu. Međutim, katastrofe ne potječu isključivo iz društva (Oliver-Smith i Hoffman 2020:37). Umjesto toga, one se stvaraju iz odnosa društva prema okolišu i institucionaliziranih oblika tog odnosa (Oliver-Smith i Hoffman 2020:37). Okvir u kojemu dolazi do katastrofa je između seta interaktivnih i međusobno konstitutivnih procesa između ljudskog društva i materijalne kulture (od kojih svaki ima svoju unutarnju dinamiku) te prirode (koja također ima svoju unutarnju dinamiku i samoorganizirajuće procese) (Oliver-Smith i Hoffman 2020:37). Tako su katastrofe definirane neuspjesima društvenih sistema da razumiju i adresiraju spomenute interakcije, time stvarajući kolaps u društvu što nazivamo katastrofa (Oliver-Smith i Hoffman 2020:37).

Neki od primjera takvih katastrofičnih događaja su epidemije, glad, suše, poplave, uragani, vulkanske erupcije, odroni zemlje, tsunamiji, lavine ili potresi. Ovaj istraživački rad se bavi analizom otpornosti nakon potresa.

Pokušavajući objasniti razmatranja studija katastrofa moramo uzeti u obzir i koncepte koji nam omogućuju bolje razumijevanje katastrofa, a to su ranjivost i rizik. Ranjivost, prema Wisner et al. (2004), označava karakteristike osobe ili grupe i situacije u kojoj se nalaze, te načine na koje takva situacija utječe na njihovu sposobnost da predvide, nose se, odupru se i oporave od rizika uzrokovanog prirodnim nepogodom (u: Oliver-Smith i Hoffman 2020:22). Wilches i Chauv (1993) ranjivost definiraju kao multidimenzionalni proces koji ima fizičke, ekonomske, socijalne, obrazovne, političke, institucionalne, kulturalne, ekološke i ideološke dimenzije (u: Oliver-Smith i Hoffman 2020:22). Villagràn de Leon (2004) povezuje ranjivost unutar konteksta rizika i katastrofe stvarajući tzv. trokut rizika iz kojeg proizlaze tri komponente rizika: ranjivost, nepogoda i manjkavosti u pripremljenosti na katastrofu (u: Oliver-Smith i Hoffman 2020:22). Na institucionalnoj razini, pri Ujedinjenim narodima, rizik se definira kao vjerojatnost štetnih posljedica ili očekivanih gubitaka (ljudskih života, ozljeda, imovine, ekonomske aktivnosti, disrupcije ili štete u okolišu) koje su rezultat interakcije između prirodnih (ili ljudski uzrokovanih) nepogoda i ranjivih uvjeta (u: Lucini 2014:15).

Prvo zabilježeno istraživanje katastrofa smatra se disertacija sociologa Samuela H. Princea o eksploziji u Halifaxu 1920-ih, dok je Lowell Carr, također sociolog, 1930-ih godina, prvi autor koji katastrofe ističe kao inherentno ukorijene u društvu (Perry 2007:3). U razdoblju od 1950-ih do 1960-ih u Sjedinjenim Američkim Državama jača zanimanje za istraživanjem katastrofa, na što uvelike utječe interes američke vojske u potrazi za praktičnim rješenjima problema u kontekstu rata (Quarantelli 1987:288). Od sredine 1970-ih interes za istraživanjem katastrofa se razbuktava i katastrofe se počinju istraživati u raznim disciplinama (Perry 2007:3). Međutim, unatoč mnogobrojnim istraživanjima otpornosti, ne postoji univerzalna definicija katastrofa, već se one razlikuju ovisno o autorima i znanstvenom polju.

Krepes (1981) navodi da za sociologe, katastrofe predstavljaju oblike rizika i neizvjesnosti u kojima se otkrivaju osnovni oblici društvenih procesa i struktura (u: Dynes i Drabek 1994:4). Katastrofe pružaju mogućnost promatranja novih društvenih struktura i načina funkcioniranja društva u uvjetima iznimnog stresa (Dynes i Drabek 1994:7). Na određen način, katastrofe predstavljaju jedinstvene laboratorije, etički prihvatljive prirodne eksperimente (Dynes i Drabek 1994:7). Od 1970-ih godina kulturni antropolozi počinju proširivati fokus istraživanja katastrofa, otvarajući nova teorijska i praktična (politička) pitanja čime se katastrofe prestaju

sagledavati kao rezultat geofizikalnih ekstrema i počinju sagledavati kao rezultat odnosa ljudi i njihovog okoliša (Oliver-Smith i Hoffman 2020:34). Osim ove bitne teorijske spoznaje, antropologija također pruža i glavni metodološki pristup u istraživanjima katastrofa etnografiju (Oliver-Smith i Hoffman 2020:16).

2.2. Pojam otpornosti u društvenim i humanističkim znanostima

Osim teorijskih i metodoloških postavki sociologije i antropologije katastrofa, za potrebe ovog rada nužno je detaljnije predstaviti i obrazložiti pojam otpornosti. Općenito govoreći, koncept otpornosti pronalazimo u različitim znanstvenim disciplinama poput ekologije, ekonomije, inženjerstva i arhitekture te društvenim i humanističkim znanostima (Koliou et al. 2017: 2). U posljednjih nekoliko desetljeća pojam nadilazi okvire akademskog pisanja i ulazi u javni diskurs, poglavito kroz javne politike i različite strategije otpornosti koje se nastoje osmisliti i poboljšati u nacionalnim kontekstima.

Zbog multidimenzionalnih karakteristika i raznih aspekata otpornosti, kao i interdisciplinarnosti, nameće se problem definiranja otpornosti na zadovoljavajući način (Lucini 2014:31) i trenutno ne postoji konsenzus oko univerzalnih definicija otpornosti ili otpornosti zajednice. Stoga će se u ovom teorijskom poglavlju predstaviti, osim definicija, i razni kriteriji otpornih zajednica, kao i aspekti otpornosti koje autori naglašavaju.

2.2.1. Počeci istraživanja koncepta otpornosti

Otpornost (engl. *resilience*) potječe od derivacije latinske riječi *resilio* što znači skok unazad (Azimi et al. 2019:52). Sam koncept preuzet je iz prirodoslovnih znanosti i označava kapacitet metala da se odupre oštećenju i vrati u inicijalno stanje (Azimi et al. 2019:52). Međutim, kada se otpornost primijeni na ljude i njihov okoliš, upotrebljava se kao metafora za kapacitet sustava da se vrati u stanje ekvilibrija nakon katastrofičnog događaja kroz procese otpora ali i prilagodbe (Mayer 2019:167). Timmerman (1981) prvi uvodi koncept otpornosti u društvene znanosti povezujući otpornost i ranjivost (u: Azimi et al. 2019:52), dok se 1980-ih otpornost počinje koristiti u kontekstu katastrofičnih događaja kao sposobnost apsorpcije i oporavka od opasnog događaja (u: Lucini 2017:33). Osim studija katastrofa, unutar društvenih znanosti koncept otpornosti pronalazi primjenu u raznim tematskim cjelinama poput studija obitelji (npr. Fothergill i Peek 2015, Landau 2007, Peek 2008, Ungar i Eli 2000), društvenih problema (npr. Clauss-Ehlers i Levi 2002, Doron 2005), klasnih i urbanih studija (npr. Sánchez-Jankowski

2008), ruralne sociologije (npr. Varghese, Krogman, Beckley, i Nadeau, 2006) i terorizma i sigurnosti (npr. Shamai, Shaul, i Guy, 2007) (u: Koliou et al. 2017:10).

Inicijalni interes autora koji su istraživali koncept otpornosti bio je na otporu na rizik i brzom oporavku (Mileti 1999, Paton i Johnson 2001) (u: Koliou et al. 2017:2). U analizi društvenih sustava i otpornosti u prošlom stoljeću fokus bijaše na učinkovitom korištenju fizičkih i ekonomskih resursa s niskom razinom ovisnosti o izvan lokalnim resursima (Koliou et al. 2017:2). Ulazno-izlazni ekonomski modeli koristili su se za izračun izravnih i neizravnih ekonomskih gubitaka uzrokovanih katastrofama (npr. Boisvert 1992, Okuyama, Hewings, i Sonis 2004, Rose, Benavides, Chang, Szczesniak, i Lim 1997) (u: Koliou et al. 2017:12). No, takve teorije nisu bile dostatne za iscrpnu analizu pojma otpornosti zbog čestog zanemarivanja ljudi kao agenata djelovanja u svojoj okolini i iz tog razloga Folke et al. (2002) predlažu uključivanje socio-ekoloških sustava (ljudskih i društvenih faktora) kao nužnih za učenje i prilagodbu elemenata otpornosti (u: Koliou et al. 2017:2).

2.2.2. Istraživanja otpornosti danas

U posljednjem desetljeću općeniti fokus studija otpornosti oslanja se na trojno viđenje otpornosti: otpornost kao smanjenje učinka katastrofa ili njezinih posljedica, otpornost kao skraćivanje vremena oporavka i otpornost kao redukcija budućih povredivosti (Koliou et al. 2017:3). Trenutni trend u istraživanjima otpornosti širih društvenih sustava, poput primjerice zajednica, je uključivanje svih triju viđenja otpornosti (npr. Adger, Hughes, Folke, Carpenter, i Rockström 2005, Cutter et al., 2008, Maguire i Hagen 2007, Resiliency Alliance 2007, UN/ISDR 2005, Walter 2004) (u: Koliou et al. 2017:3). Danas znanstvenici na različite načine prilaze istraživanju otpornosti. Primjerice „konceptualne studije imaju za cilj analizu definicija i konceptualnih okvira otpornosti (npr. Cutter et al. 2008; Marshall, Fenton, Marshall i Sutton 2007), cilj teorijskih studija je bolje razumijevanje otpornosti (npr. Morrow 2008; Obrist, Pfeiffer i Henley 2010), metodološke studije nastoje osmisliti načine mjerenja otpornosti (npr. Cutter et al. 2010, Lam, Reams, Li, Li i Mata 2015) dok empirijske studije nastoje identificirati faktore koji utječu na odgovore sustava na katastrofe (npr. Olshansky 2001, Olshansky, Johnson, Horne i Nee 2008, Thornley, Ball, Signal, Lawson-Te Aho i Rawson 2014, Zhang i Peacock 2009)“ (Koliou et al. 2017:10).

Što se tiče metodoloških pristupa proučavanju otpornosti, autori Cai et al. (2018) objavili su sintezu metoda mjerenja i indeksa otpornosti na katastrofe. Analizirali su 174 istraživanja

objavljenih u periodu između 2005. i 2017. godine te su utvrdili da je od toga 39,7% koristilo kvalitativne metode, 39% kvantitativne, dok je 12,6% koristilo oba pristupa (Cai et al. 2018:1).

2.2.3. Otpornost kao proces i sposobnost

Općenito govoreći, otpornost na katastrofične događaje iskazuje se kroz 4 sposobnosti sustava: 1) sposobnost apsorpcije šoka, 2) sposobnost prilagodbe promjenama, 3) sposobnost transformiranja ishoda u suočavanju s katastrofom i 4) sposobnost učenja iz prethodnih šokova (Aslani et al. 2020:559). Unatoč mnogobrojnosti definicija postoji generalni konsenzus da se otpornost bolje konceptualizira kao adaptabilnost nego stabilnost (npr. Handmer i Dovers 1996; Waller 2001) te da je otpornost bolje konceptualizirati kao sposobnost ili proces nego rezultat (npr. Brown i Kulig 1996/1997, Pfefferbaum et al. 2005) (u: Norris et al. 2008:130). To znači da se u istraživanju i primjeni otpornosti nastoji razvijati zajednicu nakon katastrofa (umjesto da se nastoji zadržati ili vratiti na prethodno stanje) te se otpornosti pristupa kao neprestanom procesu koji nikada nije u potpunosti završen (Norris et al. 2008:130). Iz navedenog proizlazi definicija otpornosti autora Norris et al. gdje se otpornost definira kao proces koji povezuje set adaptivnih kapaciteta s pozitivnom putanjom funkcioniranja i adaptacije nakon disrupcije (Norris et al. 2008:130).

Dakle, otpornost valja promatrati kao proces (*Torrens Resilience Institute* 2015:5). Međutim, otpornost nije proces koji započinje tek nakon ili za vrijeme katastrofičnog događaja. Proces stvaranja otpornih zajednica započinje prije katastrofe u fazi pripreme za katastrofu i procjene rizika. Lucini (2014) otpornost na katastrofične događaje iz sociološke perspektive definira kao „primarni ili sekundarni socijalizacijski proces sastavljen od kombinacije već postojećih pojedinačnih ili grupnih društvenih djelovanja, interakcija i prosocijalnih stavova (solidarnost, društvena kohezija i altruizam) poput latentnih ili naučenih ponašanja i strategija čiji je cilj suočavanje s rizičnim događajima što se iskazuje u raznim obrascima upravljanja i odgovora na krize“ (Lucini 2014:53).

Kroz proteklo desetljeće ističu se dva fokusa u dosadašnjim istraživanjima otpornosti. Prva grupa istraživanja za fokus ima otpornost zajednice jer je zajednica ta koja sprječava fizičke i mentalne probleme uzrokovane katastrofama, dok se druga grupa istraživanja oslanja na otpornost zajednice jer opisuje učinkovite organizacijske strategije (*Torrens Resilience Institute* 2015:9). Međutim, viđenje otpornosti kao „povratka na staro u što kraćem roku“ suviše je pojednostavljeno jer otpornost kao karakteristika sustava nije određena samo fluktuacijom

između stanja u ravnoteži, već otpornost predstavlja odluku o održavanju postojanosti sistema (Lucini 2014:36).

U ovom radu naglasak je na socijalnoj i fizičkoj dimenziji otpornosti. Socijalna dimenzija otpornosti je rezultat razlike u društvenim kapacitetima zajednice, odnosno socijalna dimenzija predstavlja kapacitet društvenih grupa (i zajednica) da se vrate u inicijalno stanje ili pozitivno odgovore na potres (Azimi et al. 2019:53). Ovdje ponovno naglašavamo da cilj otpornosti nije samo povratak na staro, već i poboljšanje prethodnih uvjeta. Fizička dimenzija predstavlja procjenu odgovora zajednice u vidu stvaranja post-katastrofičnih kapaciteta poput skloništa, kao i pred-katastrofičnu procjenu posebno ranjivih privatnih (i drugih) posjeda i infrastruktura (Azimi et al. 2019:53), i prikladne rekonstrukcije.

U ovom radu jedinica analize je zajednica, točnije susjedstvo. Poput pojma otpornosti, pojam zajednice nije jednoglasno definiran. Često korištena definicija u literaturi zajednicu označava kao „raznoliku skupinu ljudi koji dijele zajednički geografski prostor, imaju zajedničke interese, povezani su dinamičnim socioekonomskim interakcijama i sudjeluju u zajedničkim aktivnostima (Alshehri et al. 2014, Frankenberger et al. 2013, MacQueen et al. 2001, Miles 2015, Twigg 2009)“ (u: Sharifi 2016:630).

Iako je koncept zajednice moguće proširiti i na virtualne prostore, u ovom radu se zajednica definira geografskom blizinom i suživotom s drugima na istome području, odnosno, selu, imajući na umu da granice zajednica nisu statične, već podložne promjenama (Barrios 2014:329).

Ovisno o konceptualnom, kulturalnom i operativnom okviru pomoću kojeg analiziramo otpornost mogu se identificirati različiti tipovi otpornosti: ekološka, institucionalna, infrastrukturna, organizacijska, ekonomska, društvena, obiteljska i individualna (Lucini 2014:31), dok se istraživanja otpornosti mogu klasificirati s obzirom na razinu analize, tj. obzirom na veličinu katastrofom pogođenog prostora kao internacionalna, nacionalna, regionalna ili lokalna istraživanja otpornosti (Kaliou et al. 2017:4). Alternativna klasifikacijska skala koju autori predlažu dijeli istraživanja otpornosti na individualna, istraživanja na razini kućanstva, susjedstva ili na razini zajednice (Kaliou et al. 2017:4). Istraživanja otpornosti najčešće navode dvije dimenzije otpornosti: socijalnu i fizičku. Autori Azimi et al. (2020) nadograđuju dimenzije otpornosti i uz socijalnu i fizičku ističu i ekonomsku i institucionalnu dimenziju (Azimi et al. 2020:49). Brunau et al. ističu tehničku, organizacijsku, socijalnu i ekonomsku dimenziju (Brunau et al. 2003:745). Plodinec (2009) tvrdi da različiti pristupi

otpornosti koreliraju s različitim domenama koje tumače otpornost, te tako razlikuje fizički pristup otpornosti, ekološki i ekosocijalni (u: Lucini 2014:35). Ekološki pristup otpornosti je direktno povezan s metaforičkim i kulturalnim osjećajem zajedništva i povezanosti s određenim prostorom (Low i Airman 1992) (u: Lucini 2014:37). Iz ovog razloga, ekološka i socijalna otpornost se promatraju kao povezani koncepti (Adger 2000) (u: Lucini 2014:37). Uzeti u obzir ekološku otpornost i njezine latentne ili manifestne dimenzije prije katastrofe, znači biti svjestan neobičnih karakteristika fizičkih osobina određenog prostora i njihovog utjecaja na socijalne procese u trenucima katastrofa (Lucini 2014:37). U ovome radu neće biti toliko riječi o fizičkim osobinama prostora, već prethodno spomenutim društvenim ranjivostima.

Nastojeći stvoriti konceptualni okvir za kvalitativnu analizu procjene otpornosti na seizmičke katastrofe, Bruneau et al. naglašavaju 4 kriterija koje otporni sustavi trebaju zadovoljiti, tzv. „4 R“: robusnost (snaga, sposobnost elemenata, sistema i drugih jedinica analize da izdrže određenu razinu stresa bez da izgube ili smanje funkciju), redundancija (sposobnost jedinica analize da zadovolje funkcionalne potrebe u trenucima poremećaja ili prekida „normalnosti“), snalažljivost (engl. *resourcefulness*, sposobnost identificiranja problema, uspostavljanja prioriteta i mobilizacije resursa u uvjetima disrupcije (Brunau et al. 2003). Također predstavlja sposobnost iskorištavanja materijalnih i fizičkih resursa za postizanje postavljenih ciljeva i prioriteta) i brzina (engl. *rapidity*, predstavlja kapacitet pravodobnog ostvarivanja ciljeva kako bi se smanjili gubici i izbjegle buduće disrupcije) (Brunau et al. 2003:737).

Godschalk (2003) ističe suvišnost, raznolikost, prikladnost, autonomiju, moć i suradnju kao najvažnije karakteristike otpornosti i definira otpornost kao održivu mrežu fizičkih sistema i ljudskih zajednica sposobnih upravljati ekstremnim događajima; tijekom katastrofa oba sustava moraju moći preživjeti i funkcionirati pod stresom (u: Aslani et al. 2020:40).

Garbarino et al. (1992) ističu postojanje dubokih i bogatih formalnih i neformalnih odnosa u zajednici, socijalne i edukacijske službe, planiranje u kulturi i ekvilibrijum čovjeka i prirode kao karakteristike otpornih zajednica (u: Lucini 2014:42). Aslani et al. stvaraju konceptualni okvir u kojemu proširuju pisanja Bruneau et al. i uz navedena „4 R“ uvode i 4 nova kriterija: adaptabilnost, pravilnost, gustoću i efikasnost: „U ovom slučaju adaptabilnost predstavlja sposobnost prostora da u trenucima krize i nakon promijeni svoja svojstva kako bi ljudima bio koristan. Kriterij pravilnosti povezan je s fizičkom dimenzijom otpornosti i predstavlja pravilnost gradskih blokova u tlocrtu grada. Autori navode primjer gradova s tlocrtom šahovske ploče kao otpornih gradova obzirom da takav raspored dopušta najlakši pristup prometnim

infrastrukturama u kriznim situacijama. Kriterij gustoće odnosi se na gustoću stanovništva na promatranom području, dok se efikasnost odnosi na sposobnost prikladnog korištenja financija, energije i vremena kako bi se postigao željeni rezultatima“ (Aslani et al. 2020:572).

Blumenfield i Ursano (2008) ističu 8 glavnih faktora na koje se treba referirati govoreći o zajednicama otpornim na katastrofe: 1) povezanost, predanost i zajedničke vrijednosti, 2) sudjelovanje u zajednici, 3) strukture, uloge i odgovornosti, 4) resursi, 5) podrška i skrb, 6) kritička refleksija i razvijanje vještina, 7) komunikacija i 8) mitigacija, prevencija i priprema za katastrofe (u: Lucini 2014:45).

Ipak, govoreći o konceptu otpornosti, valja naglasiti kako je otpornost ujedno i pojedinost svake kulture (Choler 1995) i slučaja (u: Lucini 2014:42). Nije moguće stvoriti univerzalni model otpornosti, obzirom da je koncept osjetljiv na kontekst (npr. vrsta katastrofe, veličina zajednice, ranjivosti koje su prethodile katastrofi itd.).

U nastojanju poboljšanja otpornosti stvaraju se tzv. vodiči za otpornost i vodiči za procjenu otpornosti zajednice, ali i vodiči za unapređenje metodologija (Koliou et al. 2017:5). Primjeri takvih dokumenata jesu *SPUR Framework* (2009), *NOAA's Coastal Resilience Index* (Sempier, Swann, Emmer, Sempier, i Schneider 2010), *Community and Regional Resilience Institute* (CARRI), *Community Resilience System* (2013), *Oregon Resilience Plan* (Oregon Seismic Safety Policy Advisory Commission 2013), *Communities Advancing Resilience Toolkit* (CART) (Pfefferbaum et al. 2013), te *Baseline Resilience Indicators for Communities* (BRIC) (Cutter, Burton i Emrich 2010) (u: Koliou et al. 2017:5). U cilju unaprjeđenja teorija i metodologija istraživanja otpornosti u posljednjih nekoliko desetljeća u svijetu se stvaraju istraživački centri za otpornost (Koliou et al. 2017:2). Jedan od takvih primjera je *Joint Research Center*-a u Italiji koji za cilj ima stvaranje i korištenje geospacijalnih tehnologija u cilju simulacije i analize kritičnih infrastrukture (Koliou et al. 2017:2).

2.2.4. Koncept otpornosti u ovom radu i kritika otpornosti

Ukoliko se fokusiramo konkretno na otpornost na potrese, umjesto općenite otpornosti na razne rizike, Comfort (1999) otpornost definira kao „sposobnost da se postojeći resursi i vještine prilagode novim situacijama i uvjetima. Pojam implicira i sposobnost prilagodbe k „normalnom“ ili novonastalom stanju, kao i sposobnost prilagodbe neočekivanim šokovima i izvanrednim uvjetima. U kontekstu prirodnih nepogoda, pojam otpornosti obuhvaća i mjere

koje prethode katastrofi i nastoje smanjiti buduće štete i gubitke, ali i strategije nakon katastrofe osmišljene da se nose s katastrofom i minimiziraju njezin utjecaj“ (u: Bruneau et al. 2003:735).

Prema rezultatima istraživanja autora Kutum i Al-Jaberi (2015), otpornost predstavlja poboljšanje socijalnih kapaciteta u vidu apsorpcije poremećaja (rizika) i održavanja postojećih procesa i struktura (u: Aslani et al. 2020:558). Valja navesti i jednu od najraširenijih definicija otpornosti, preuzetu iz *United Nation International Strategy for Disaster Reduction*, gdje se otpornost definira kao sposobnost sustava ili zajednice u riziku da apsorbira efekte krize, kao i sposobnost da se odupre riziku i hitro rekonstruira (u: Aslani et al. 2020:558). Plodinec (2009) otpornost definiraju kao sposobnost predviđanja rizika, ograničavanja učinaka i brzog oporavka kroz preživljavanje, prilagodljivost i razvoj u trenucima turbulentnih promjena (u: Lucini 2014:45).

Za potrebe ovog rada koristit ćemo definiciju Bruneau et al. koji otpornost zajednice na seizmičke katastrofe definiraju kao „sposobnost društvenih jedinica (npr. organizacija ili zajednica) da mitigiraju nepogode, obuzdaju efekte katastrofe kada se dogode i provedu aktivnosti oporavka na način koji će smanjiti društvenu disrupciju i minimizirati efekte budućih potresa. Ciljevi poboljšanja seizmičke otpornosti su smanjenje ozljeda, ljudskih žrtava i drugih ekonomskih gubitaka“ (Bruneau et al. 2003:735).

Ukratko, nastoji se minimizirati svako smanjenje kvalitete života uzrokovano potresima. Seizmička otpornost može se postići „poboljšanjem infrastrukture u zajednici (npr. telekomunikacijske infrastrukture ili građevine), poboljšanjem hitnih intervencija u kriznim situacijama te stvaranjem strategija oporavka koje omogućuju povratak na razinu funkcioniranja prije katastrofe (ili na drugu zadovoljavajuću razinu) što je prije moguće“ (Bruneau et al. 2003:735).

Međutim, ovu definiciji nadograđujemo načelom „*Build Back Better*“, odnosno načelom kojim se nastoji osigurati kvalitetan i uvjetima prilagođen oporavak zajednice. Govoreći o fizičkom aspektu otpornosti, od 2006. godine cilj mehanizama otpornosti nije samo u prilagodbi na postkatastrofične uvjete i vraćanje na stanje prije potresa, već je nit vodilja načelo „*Build Back Better*“ (Fernandez i Iftekhar 2019:1). Konceptom „*Build back better*“ fokus je na održivoj zajednici kroz seriju postupaka nakon katastrofa, uključujući poboljšanje socijalnih, ekoloških i ekonomskih faktora što će posljedično poboljšati otpornost na buduće katastrofe (Zhao et al. 2020:12). Odnosno, nastoji se poboljšati infrastrukture u odnosu na prethodne ranjivosti i unaprijediti uvjete života (Fernandez i Iftekhar 2019:1). Koncept „*Build Back Better*“ posebno

je bitan u kulturno-antropološkom pristupima otpornosti (Barrios 2004). Isto tako, antropološki uvid u problematiku otpornosti naglašava potrebu da se socijalni znanstvenici, pripadnici nevladinih udruga i vladajući akteri fokusiraju na dokumentaciju, teoretizaciju i kultivaciju njihovog odnosa s katastrofom pogođenim područjima obzirom da takvi odnosi također mogu pridonijeti jačanju ranjivosti ili otpornosti (Barrios 2014:347).

No, iako je koncept otpornosti u posljednje vrijeme dobio sve više pažnje znanstvenika iz brojnih disciplina, a interes ne jenjava, postoji potreba za stalnom nadogradnjom koncepta, kao i istraživanjem svakog pojedinog slučaja. Također, valja imati na umu i kritike konceptu otpornosti koje se mogu sažeti u tri točke (u: MacKinnon i Derickson 2013:254):

„1) koncept otpornosti, deriviran iz ekologije i teorije sistema je suviše konzervativan ukoliko se primjeri na društvenoj sferi. Odnosno, apolitička ekologija privilegira već postojeće socijalne strukture koje su često oblikovane nejednakim odnosima moći i društvene nepravde (Harvey 1996, Swyngedouw i Heynen 2003). Također, takav pristup onemogućava progresivnu društvenu promjenu koja zahtjeva promjenu takvih sistema „povratkom na staro“.

2) „Vanjsko“ definiranje otpornosti od strane državnih institucija i urbanog planiranja koje koriste *top-down* pristup teret da postanu otporniji stavlja na pojedince, zajednice i mjesta, što posljedično reproducira šire društvene odnose koji generiraju nejednakosti.

3) Čini se da se današnje politike otpornosti naslanjaju na podjelu globalno-lokalno u smislu toga da su nacionalne, regionalne, lokalne razine definirane kao arene koje osiguravaju adaptabilnost u odnosu na globalne prijetnje. Rezultat toga jest „odgovornost bez moći“ (Peck i Tickell 2002) čime se zajednice i mjesta osuđuje na neprestano „primanje udaraca“, umjesto da se otpornost operacionalizira na skali kapitalističkih društvenih odnosa“ (Hudson 2010).“

2.3. Sisačko-moslavačka županija i „petrinjski potres“ 2020. godine

Katastrofa je neodvojiva od društva, a kako bismo bolje razumjeli kako analizirati i pospješiti otpornost određene zajednice moramo razumjeti i nepogodu koja se dogodila, u ovom slučaju potres, i kontekst u kojemu se nepogoda dogodila, odnosno ranjivosti koje prethode katastrofi. Točnije, u ovom kontekstu govorimo o socijalnim ranjivostima. Socijalna ranjivost, prema Cannon et al. (2003) predstavlja mnogo više od vjerojatnosti urušavanja građevina ili oštećenja infrastruktura (u: Lucini 2014:24). Umjesto toga, socijalna je ranjivost set karakteristika koje uključuju opću dobrobit osobe, količinu sredstava za život, mogućnost samozaštite, socijalnu zaštitu te socijalne i političke institucije (Lucini 2014:24). Dakle, u ovom poglavlju ćemo

predstaviti osnovne informacije o Sisačko-moslavačkoj županiji i opisati potrese koji su pogodili područje u prosincu 2020. godine. Osim toga, navest će se i određene mjere koje poduzimaju državne institucije netom nakon i u mjesecima nakon potresa, kao i reakciju u medijima.

Sisačko-moslavačka županija smještena je u središnjoj Hrvatskoj sa sjedištem u Sisku. Treća je najveća županija u Hrvatskoj (4468km²) i zauzima oko 7,9% kopnenog dijela teritorija (Procjena rizika od velikih nesreća za područje Sisačko-moslavačke županije 2019:23). Županija obuhvaća Pokuplju, Posavinu, Banovinu/Baniju, Pounje i Moslavinu, te zapadnu Slavoniju, a na njezinom području se nalazi 7 gradova te 12 općina (Procjena rizika od velikih nesreća za područje Sisačko-moslavačke županije 2019:29). Sela Majur i Strašnik, u kojima je provedeno ovo istraživanje nalaze se u općinama Majur i Petrinja. Prema Popisu stanovništva iz 2021. godine ukupan broj stanovnika Sisačko-moslavačke županije iznosi 140.549, dok je prosječna gustoća naseljenosti 31,46 stan./km² (*Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske* 2021). U Sisačko-moslavačkoj županiji naglašen je proces starenja stanovništva, odnosno opadanje udjela mlađeg stanovništva i povećanje udjela starog stanovništva (*Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske* 2021).

Sisačko-moslavačka županija je na razini 42,9 % standarda Europske unije (2018.), dok je Republika Hrvatska na razini od 66,8% Europske unije, što znači da Županija značajno zaostaje i pripada skupini najmanje razvijenih NUTS 3 regija u Europskoj uniji (Čavrak 2021:96). Uzrok tomu možemo potražiti u činjenici da je Sisačko-moslavačke županija (govoreći samo o periodu od hrvatske samostalnosti) u relativno kratkom roku bila izvrgnuta četirima egzogenim šokovima: 1) velikom razaranju tijekom obrambenog Domovinskog rata (1991.-1995.), 2) velikim troškovima tranzicije i nestanku brojnih industrijskih kapaciteta; 3) negativnom utjecaju pandemije COVID-19 i 4) višestrukim razornim potresima (Čavrak 2021:8).

Tu je i problem nezavršene i loše provedene tranzicije iz jedne od najrazvijenijih industrijskih struktura potkraj prošlog stoljeća u područje koje se danas nalazu na oko 42% bruto domaćeg proizvoda po stanovniku u odnosu na prosjek Europske unije i jedno je od najnerazvijenijih u Republici Hrvatskoj (Čavrak 2021:80).

Radi se o području koje je paralelno s tranzicijskim gubicima doživjelo iznimno velike materijalne i ljudske gubitke u vrijeme Domovinskog rata koji u kasnijim desetljećima nisu kompenzirani (Čavrak 2021:80), a poratna obnova nije provedena u skladu s fizikalnim obilježjima trusnog tla na kojemu se nalazi. Proizlazi da su Domovinski rat i dugogodišnja tranzicijska kriza samo dodatno produbili otprije prisutne unutarregionalne disproporcije,

osobito izražene između sjevernog i južnog dijela Sisačko-moslavačke županije (Braičić i Lončar 2011:96).

Možemo konstatirati da se radi o području koje je već više od tri desetljeća izvrgnuto negativnim gospodarskim trendovima. Budući da se radi o vremenskom rasponu jedne aktivne generacije u kojem nije ostvaren rast i konvergencija s prosjekom Republike Hrvatske, to je nužno proizvelo problem gubitka perspektive i povjerenja u životne šanse (Čavrak 2021:80). Niz potresa s epicentrom u okolici Petrinje započeo je u ponedjeljak 28. prosinca 2020. u 6:28h po lokalnom vremenu potresom magnitude $M_L = 5.1$ (momentne magnitude $M_W = 4.9$) koji se osjetio u većem dijelu središnje Hrvatske. Epicentar mu je bio jugozapadno od Petrinje, kod mjesta Strašnik. Sutradan, u istom epicentru, događa se najrazorniji potres ovog niza potresa, s lokalnom magnitudom 6.2 ($M_W = 6.4$). Seizmološka služba pri Geofizičkom odsjeku Prirodoslovno-matematičkog fakulteta u Zagrebu ovaj potres ocjenjuje intenzitetom VIII° EMS te ga opisuje kao teško oštećujući. Nažalost, ovaj događaj je prouzročio ukupno 8 ljudskih žrtava, odnosno smrtno je stradalo 7 osoba, a od teških tjelesnih ozljeda zadobivenih uslijed potresa 18. ožujka 2021. godine u Općoj bolnici Karlovac preminula je još jedna ženska osoba. Ipak, zbog potresa dan ranije i oštećenja koja su uzrokovali, te zbog toga što se potres dogodio sredinom sunčanog dana, mnogi stanovnici epicentralnog područja u tom su trenutku bili izvan svojih kuća, posebno onih jače oštećenih i opasnijih za boravak (Odgovor sustava Civilne zaštite na razorne potrese u Sisačko-moslavačkoj županiji 2021:6).

Ukupna izravna šteta prouzročena potresom procijenjena je na temelju pravila Europske unije i metodologije Svjetske banke (Čavrak 2021:76). Iznos štete od 41,6 milijardi kuna, odnosno 5, 5 milijardi eura što predstavlja 10,2 % bruto nacionalnog dohotka Hrvatske (Čavrak 2021:76).

U prva dva tjedna nakon potresa državne institucije nastoje umanjiti posljedice potresa poduzimajući određene mjere i aktivirajući državne i europske mehanizme pomoći (Vlada.gov.hr 2021a). Od dana 28. prosinca 2020. Vlada Republike Hrvatske mobilizira na terenu vojsku, policiju, Civilnu zaštitu, vatrogasce, službe hitne pomoći te Hrvatsku Gorsku Službu Spašavanja (Vlada.gov.hr 2020a). Država isplaćuje interventnu pomoć od 120 milijuna kuna na račune potresom pogođenih županija (Vlada.gov.hr 2020b). Odlučuje se da će se *Zakon o obnovi za obnovu Zagreba* primijeniti i proširiti i za Sisačko-moslavačku županiju (Vlada.gov.hr 2021b). Dana 3. 1. 2020. Osniva se Stožer civilne zaštite za uklanjanje posljedica potresa koji vodi proces i povezuje aktivnosti svih sudionika u pružanju pomoći u saniranju

posljedica potresa u Sisačko-moslavačkoj županiji i dijelovima Zagrebačke i Karlovačke županije. Idućeg dana proglašava se katastrofa (Vlada.gov.hr 2021a).

U prva dva tjedna od potresa medijska izvješća ukazuju na nezadovoljstvo građana i oporbe nekvalitetnom i sporom reakcijom države, poglavito zbog loše koordinacije službi na terenu. Najveće kritike odnose se na tjedan dana vremena koje je trebalo da se službeno proglasi katastrofa, sporost u preuzimanju odgovornosti za sanaciju potresa da se tek nakon 11 dana počelo planirati sustavno prehranjivanje građana, što su do tada obavljali privatnici.

Nastavno na kronološki slijed događaja, u veljači 2021. godine *Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i državne imovine* izdaje brošuru *Program mjera obnove zgrada oštećenih potresom* kojim se opisuju načini obnove u potresu oštećenih zgrada. Planirano je da se prvo krene s obnovom zelenih objekata U1 i U2 (uporabljivih objekata), a zatim i s konstrukcijskom obnovom objekata narančaste i crvene kategorije (*Program mjera obnove zgrada oštećenih potresom* 2021). Logika prioritiziranja obnove jest da se prvo krene s obnovom zelenih objekata zbog administracije, odnosno jednostavnijeg postupka.

Dana 2. 9. 2021. potpredsjednik Vlade u intervjuu za Novu TV navodi da očekuje da će se za 10 dana krenuti s konstrukcijskom obnovom, odnosno obnovom narančastih i crvenih objekata (*Dnevnik.hr* 2021). Međutim, u ondašnjoj primjeni postojeći *Zakon o obnovi* pokazao je određene teškoće koje su cijeli proces obnove usporavale ili čak i zaustavljale (nesređeni imovinsko-pravni odnosi, legalnost zgrada, pitanje prebivališta) te se pojavila hitna potreba za promjenom postojećeg zakonodavnog okvira. Posljedično, Hrvatski sabor izglasao je na sjednici 29. 10. 2021. godine izmjene *Zakona o obnovi*, koji je 30. 10. 2021. godine stupio na snagu čime bi se trebalo olakšati i pojednostavniti postupak obnove. Zatim, 10. 12. 2021. godine Vlada usvaja novi *Program mjera obnove zgrada oštećenih potresom* kojim se detaljno razrađuje postupanje po podnesenim zahtjevima za obnovu. Na godišnjicu potresa, premijer izvještava hrvatsku javnost da će se do kraja godine usvojiti paket mjera iznosa 15 milijardi kuna za razvoj Sisačko-moslavačke županije (*Dnevnik.hr* 2021). Premijer je u obraćanju na godišnjicu potresa rekao i kako je više od 5000 osoba koje nisu u svojim domovima i dalje živi teško u alternativnom smještaju te dodao kako je oko 1000 osoba napustilo područje potresom pogođene Sisačko-moslavačke županije (*Dnevnik.hr* 2021).

3. Metodologija rada

Cilj je ovog rada istražiti posljedice potresa 28. i 29. prosinca 2020. godine na stanovnike ruralnih naselja Strašnika i Majura u Sisačko-moslavačkoj županiji. U tu svrhu, govoreći o

metodologiji, proveli su se polustrukturirani intervjui licem u lice s lokalnim stanovnicima i sudioničko promatranje. Ove metodološke tehnike popraćene su tzv. „desk istraživanjem“, odnosno istraživanjem relevantne literature i izvora. Relevantna literatura poglavito je vezana uz istraživanja otpornosti i studije katastrofa, pri čemu su kriteriji odabira literature vezane za studije katastrofa i koncept otpornosti bili da se radilo o literaturi iz humanističkih i društvenih znanosti, s obzirom da mnoge znanstvene discipline bave navedenim temama. Nastojalo se koristiti literaturom relevantnih stranih i hrvatskih autora koji se pojavljuju u radovima i istraživanjima koji se na neki način mogu povezati s temom ovog istraživanja. Osim relevantne literature, pretražile su se internetske stranice (dokumentacija, izvještaji iz medija i sl.) vezane uz ove potrese u Hrvatskoj kako bi se stvorio upotpunio teorijski okvir istraživanja.

Istraživanje je provedeno u dva ruralna naselja, Strašnik i Majur, Sisačko-moslavačke županije. Prilikom dizajniranja nacrt istraživanja željelo se moći usporediti kvaliteta reakcije u naselju bližem i udaljenijem od epicentra potresa, stoga je jedna od karakteristika za regrutiranje, uz dob i spol kazivača, bilo i mjesto stanovanja. Glavni uvjet za regrutaciju kazivača bio je da kazivač u tom kraju živi većinu svog života u kontinuitetu. Osim toga, kazivače se regrutiralo tako da budu jednako zastupljeni s obzirom na životnu dob (mlađa, srednja i starija životna dob), te da u istraživanju sudjeluje otprilike jednak udio ženskih i muških kazivača. Kazivači su regrutirani pozivnim pismima poslanim putem elektroničke pošte na adresu različitih institucija poput udruga umirovljenika, volonterskih udruga, OPG-ova i drugih udruga koje okupljaju ruralno stanovništvo ovog područja. Na taj način stupilo se u kontakt i s dvije ključne osobe koje su pomogle u daljnjem regrutiranju metodom snježne grude u svojim naseljima. Prije slanja pozivnih pisama i provedbe intervjua, istraživanje je dobilo dopusnicu Povjerenstva Odsjeka za sociologiju za prosudbu etičnosti istraživanja 4. svibnja 2021. (odluka broj 19-2020/21).

Poštujući anonimnost sudionika, u istraživanju se ne navode mogući identifikacijski faktori, no valja navesti da je prilikom anonimizacije (šifriranja) kazivača naznačeno jesu li iz mjesta udaljenijeg od epicentra (Majur) ili iz mjesta epicentra (Strašnik), smatrajući da će čitatelj tako dobiti bolji uvid u cjelovitu situaciju i razlike u navođenjima. Tako, primjerice, šifra MX3 označava osobu iz Majura, dok SY1 označava osobu iz Strašnika. Sveukupno je regrutirano 7 kazivača i 4 kazivačice, u rasponu dobi od 31 do 68 godina života.

Prethodno odlasku na teren dizajniran je protokol intervjua koji se sastojao od sveukupno 27 pitanja tematike vezane uz doživljaj dana potresa, procjenu reakcije raznih aktera, procjenu oporavka nakon potresa i procjenu pripremljenosti na katastrofične uvjete. Za stvaranje

protokola intervjua uvelike smo se oslonili na tzv. CART (*Communities Advancing Resilience Toolkit*), razvijeni instrument mjerenja otpornosti zajednica u cilju boljeg strateškog planiranja usmjerenog na jačanje socijalne otpornosti. Jedan od devet CART instrumenata jest upitnik za procjenu otpornosti koji je, uz nužne preinake, korišten u radu. Upitnik se koristio za prikupljanje osnovnih informacija o zajednici, za identificiranje snaga i slabosti otpornosti zajednice i za preispitivanje zajednice nakon katastrofe (Pfefferbaum, Pfefferbaum, Nitiéma, Houston i Van Horn 2015:182).

Intervjue je 26. i 27. svibnja 2021. godine provela autorica ovog rada zajedno s asistentom i doktorandom na studiju sociologije Vladimirom Ivanovićem te u sklopu znanstveno-istraživačkog projekta HRZZ-a „SECRURAL“ (UIP-2019-04-5257). Intervjui su se odvijali u domovima kazivača ili na njihovim radnim mjestima, a svi kazivači su se doimali opušteno i voljno za razgovor. Prikupljeno je sveukupno 7 sati audiozapisa intervjua koji su potom transkribirani i kodirani. Analiza podataka i otvoreno kodiranje transkripata iznjedrilo je 10 kategorija, dok se ovaj rad fokusira na 5 relevantnih za ovo istraživanje: 1) Reakcija ljudi izravno pogođenih potresom, 2) Procjena reakcije građanstva (volontera), civilnih udruga i medija (netom nakon potresa i nekoliko mjeseci kasnije), 3) Procjena reakcije državnih aktera i lokalne samouprave (netom nakon potresa i nekoliko mjeseci kasnije), 4) Procjena i percepcija oporavka i 5) Pripremljenost. Zbog bolje preglednosti, u ovom radu rezultati će biti kategorizirani u 3 krovne kategorije: Reakcija, Oporavak i Pripremljenost.

4. Rezultati istraživanja

U ovom poglavlju rezultati istraživanja prikazat će se logikom kronološkog slijeda događaja nakon potresa, počevši od reakcija aktera nakon potresa (i u mjesecima koji slijede), procjene oporavka i na kraju retrospekcijom procjene pripremljenosti prije potresa. Osim prikaza rezultata, u ovom poglavlju će se rezultati usporediti s rezultatima drugih relevantnih istraživanja, dok će se u poglavlju rasprave osvrnuti na rezultate.

Prikaz rezultata započinjemo prikazom kazivanja procjene reakcije. Kazivači su prvo opisali vlastitu reakciju i doživljaj dana potresa, a zatim kronološkim redoslijedom, s obzirom na trenutak dolaska u selo, kazivači se osvrću na reakcije građanstva, državnih aktera i medija.

4.1. Reakcija

4.1.1. Reakcija ljudi izravno pogođenih potresom

Iako se ovaj rad većinom oslanja na vremensko razdoblje nakon 29. prosinca 2020., valja naglasiti da već nakon primarnog, umjereno jakog potresa 28. prosinca, kazivači ističu solidarnost mještana i pružanje međusobne pomoći, što će na dan najrazornijeg potresa biti još izraženije. Dakle, reakcija netom nakon potresa kazivača jest pomoći sebi i onima u svojoj okolini, kao fizička i psihološka pomoć, susjed susjedu:

(...) došlo je podne i nije više bilo podrhtavanja i sve i onda smo krenuli u rekonstrukciju, obnavljanje krovova, pokrivanje crijepa, vozili ovo ono, pomagali ljudima jer su nam najavljivali kišu. Onih dana. Tak da smo prvi dan taj iz jutra doživili potres, al navečer smo stigli baš cijelo selo, krovove sanirati (...) Prvi i drugi dan taj. Pomagali smo drugima i sebi. (Kazivač SY5, 27. 5. 2021.)

Kazivač SY1 ističe osjećaj zajedništva nakon potresa koji se javio među mještanima sela, ali koji nadilazi granice Strašnika iz kojeg je on:

Ali, zanimljiva stvar, u svemu tome, jedno malo selo Sibić, tu je nedaleko od nas, mještani Strašnika su išli pomagat mještanima Sibića, pomagat, sanirat i njihovu imovinu. To nije zapamćeno nigdje, da je netko nekome iz nekoga sela... Znači riješili smo svoje, još je nama ostao neki kusus ono u postupcima, desetak kuća, to je bio određen ovaj onaj koji će to riješit, a ostatak ekipe je išao tamo u ono selo. (Kazivač SY1, 27. 5. 2021.)

Prvih nekoliko sati nakon potresa mještani obaju sela prepušteni su jedni drugima. Kako Kazivač SY3 (27. 5. 2021.) objašnjava, nisu mještani pristigli u pomoć jedni drugima: „(...) mi smo tu. Razumiješ? Eh ja došao, šta si došao? Tu sam“.

U Strašniku nakon potresa gotovo sve kuće prestaju biti uporabljive. U selu čak nekoliko tjedana nakon nije bilo struje niti vode. Mještani koji nisu željeli ili mogli otići ostali su živjeti u improviziranom šatoru u selu gdje ih je živjelo 30ak istovremeno:

Mi, susjedi, svi oni koji su bili u tom šatoru, nije tu bilo razjedinjavanja ono. Gle, tu smo imali logistiku, tu smo bili, nismo se od tud micali. Odemo, nahranimo životinje, tu patroliraš i po danu i po noći, tu si u svome si, to svoju imovinu. Jer je bilo svega i svačega. Bilo je i krađa i šta ja znam... Nije bilo svjetiljka dva, tri tjedna dok se nije uspostavilo sve, ove vanjske rasvjete i općenito struje, je li. (Kazivač SY1, 27. 5. 2021.)

Kazivači govoreći o danima nakon potresa iznose probleme s kojima su se susretali poput gubitka mjesta za stanovanje, nemogućnosti održavanja osobne higijene, psihičkih poteškoća

(poglavito strah), pada telekomunikacijskih veza, kao i nemogućnosti opskrbe pitkom vodom i električnom energijom.

Dok su mještani Strašnika zbog razine devastacije bili primorani tražiti vanjsku pomoć u obliku resursa i radne snage, mještani Majura nisu bili pogođeni velikom devastacijom infrastrukturnih objekata. Na području općine procijenjeno je oko 450 stradalih objekata, a 90% je manjeg oštećenja krovista (Dulist.hr 2021.). Stoga su se mještani Majura organizirali i provodili razne radne akcije na području Općine. Pomažući drugima, pomogli su i sebi, što je vidljivo iz opisa Kazivačice MX2 koja navodi kako je utjehu nakon stresnog događaja pronašla upravo u radu sa svojim sumještanima i volonterima:

I onda kad se to sve dogodio taj potres, mi smo bili pri našoj Općini Majur, znači tu je odmah krenula pomoć i koješta, onda smo mi to utovarali, istovarali, kome je šta kad potrebno, pakovali, vozili, vodu dijelili narodu, lijekove donosili (...) I tako da sam baš bila sretna što sam radila i što ništa nisam mislila, znači idem radim i tako, a onda poslije toga mjesec kad je prošao i dalje smo radili, ali bitan mi je bio taj mjesec da to malo... E, i onda to tako sve kasnije krenulo i onda evo i dan danas, sad smo već... Al onaj mi je mjesec puno značio šta radim... Znači da sam bila kod kuće više bi sjedila, više bi razmišljala o tom... (Kazivačica MX2, 26.5. 2021)

4.1.2. Procjena reakcije građanstva (volontera), civilnih udruga i medija (netom nakon potresa i nekoliko mjeseci kasnije)

Pozitivna strana negativne situacije jest visoko percipirana razina podrške koja je došla od građana Hrvatske nakon potresa. Svi naši kazivači naglasili su velike količine pomoći koja je dolazila u danima nakon potresa i zahvalnost zbog takvih gesti. Pomoć se odnosi na radnu snagu, na donacije u obliku potrepština i financijsku potporu, a neslužbeni volonteri, odnosno volonteri koji nisu angažirani po službenoj dužnosti, nazivaju se situacijski volonteri (po uzoru na: Dynes 1994). „Ljudi dobrog srca“ (Kazivač SY5, 27. 5. 2021.), odnosno situacijski volonteri i civilne udruge, prema kazivačima preuzimaju vodeću ulogu u danima nakon potresa u pružanju pomoći, posebice donacijama i radnom snagom.

Kako objašnjava Kazivač SY4,

nažalost, institucije Republike Hrvatske od vrha, do županije, do općine nisu, nisu ovaj, stupile u kontakt. Onaj prvi tren, sa pučanstvom, sa bilo kim. Nit sa mjesnim odborom

nit sa nikim. (...) Općenito na Banovini zapostavljeno ovdje kod nas što se tiče takvih... Ovdje su naravno bili volonteri. Volonteri iz svih krajeva znači lijepe naše, eto oni su prvi došli i pomogli i u obnavljanju i u čišćenju što se tiče potreba... (Kazivač SY4, 27. 5. 2021.)

Komentirajući medije i njihovu ulogu većina naših kazivača smatra kako su mediji pozitivno utjecali na situaciju odrađujući veliki dio posla u mobilizaciji građanstva i donacija. Međutim, Kazivač MY1 navodi i negativni aspekt medija, točnije, senzacionalistički pristup izvještavanju. Kazivač kritizira medijski napad na emocije gledatelja koji nije popraćen informiranjem gledatelja o adekvatnim načinima pomoći:

Oni [mediji] guraju neke stvari gdje će ljude malo emotivnije dotaknut, da nađu nekog di neko plače, pokazuju jednu te istu srušenu kuću non stop, a srušena je prije potresa... To je neki emocionalni dio, možda se više trebalo ić baš na taj konkretni dio kako se pomoć tim ljudima kako šta intervenirat, šta bi trebalo, šta bi moralo (...) Normalno da je teško i ljudi kad ostanu bez kuće i sve to, ali kažem, nekako je sav fokus bio na tu na tome ajmo mi sad svi u Hrvatskoj suosjećat, a možda neka konkretna pomoć, ne znam bar da su ponudili liniju telefonsku pa da svatko nazove, uplati 2 kn pa da organizacija neka... (Kazivač MY1, 26. 5. 2021.)

Ipak, unatoč tomu, mediji su imali važnu ulogu mobilizacije građanstva i pomoći. Donacija u obliku hrane, higijenskih potrepština i slično bilo je dovoljno, što ističu svi kazivači:

(...) Dok je to [pomoć] dolazilo mislim da stvarno nitko ne može reći, ne može niko reći da je nešto bio ostao... Znači, svi koji su bili, kojima je bilo bilo šta potrebno, ako je tog trenutka to bilo, ljudi su dobili. Ljudi su stvarno dobili i to ne može nitko reći da nije dobio, razumijete? Evo, netko više, netko manje. Mislim, na to se ne može gledati, ali znači nitko nije bio oštećen da jednostavno ovaj, da netko nije dobio. (Kazivač SY2, 27. 5. 2021.)

Prvi volonteri, većinom pripadnici navijačkih skupina, pristižu u Strašnik već nekoliko sati nakon potresa, prije službenih državnih i ostalih aktera. U Majur prvi situacijski volonteri stižu u prvih nekoliko dana, a Kazivač MY3 (26. 5. 2021.) navodi da je prvih dana pomoć i fokus državnih aktera bio je na gradovima, *Glina, Petrinja i Sisak*:

ljudi [su] se sami organizirali po cijeloj Hrvatskoj i donosili (...). Od Dalmacije, Slavonije, iz Austrije (...) (Kazivač SY5, 27. 5. 2021.).

Kazivač SY1 brzinu reakcije volontera objašnjava time što, za razliku od državnih aktera, situacijski volonteri nisu uvjetovani službenim protokolima:

Tko je prvi skočio? Skočili su volonteri, jer neke druge državne institucije, gle on mora ić po naredbi. A, susjed i ovaj onaj idemo brže. On je civil. On je taj prvi koji će napraviti deset puta jaču stvar i značajniju nego predstavnik državne vlasti. (Kazivač SY1, 27. 5. 2021.).

„Sreća u nesreći“ jest što je dio volontera već bio na terenu (u gradovima) zbog potresa prethodnog dana što valja uzeti u obzir glede brzine njihove reakcije. U danima nakon potresa dolazi „na tisuće ljudi“ (Kazivač SY1, 27. 5. 2021.) kako bi pomogli fizičkim radom na objektima i donosili donacije. Dakle, kazivači iznimno pozitivno ocjenjuju reakciju volontera, pa, primjerice, Kazivač SY1 ističe:

(...) u svakom pogledu je potreba, tim osobama, tom civilnom društvu priznanje. Odat priznanje i to jedno jako veliko priznanje jer su ga zaslužili iznad svega. Ne imenom i prezimenom, nego kao jedna velika društvena cjelina i sredina. (Kazivač SY1, 27. 5. 2021.)

Međutim, mnogobrojnost volontera i njihova nestručnost pokazala se i kao negativan aspekt postkatastrofičnog volonterstva. Kazivač MY3 (26. 5. 2021.) ističe njihov nekontrolirani dolazak kao veliki problem u organizaciji: „pošalješ ga na krov da promijeni crijep, a boji se visine. Šta si došao onda“? (Kazivač MY3). U prilog tomu ide iskaz kazivača MY1 koji ističe nekvalitetne i neupotrebljive donacije koje mjesecima nakon potresa stvaraju dodatan problem njihovog zbrinjavanja, dok s druge strane potrebnih donacija poput građevinskog materijala je nedostajalo:

Prvo i osnovno zadnje što je došlo kao pomoć, kao donacija je građevinski materijal kojeg je trebalo najviše (...) I sad normalno da treba, po meni, građevinski materijal, da treba struka, treba to popravljat. (...)“Ja sam vama dovezao dječjih kašica pun kombi...” Apsurd, mislim tu nema djece (...) Same te donacije, ja razumijem ljudi su htjeli pomoć. Ali vi da ste vidjeli iz prve ruke te donacije, bilo gdje bilo tu, bilo u... To

su vam, to vam izgleda na neke trenutke ko da se ljudi rješavaju svog smeća. (Kazivač MY1, 26. 5. 2021.)

Još jedan od problema koji se javlja kod situacijskih volontera jest želja za sudjelovanjem koja ponekad nije nužno proizašla iz želje za pomaganjem unesrećenima, što je istaknuo Kazivač MY3:

A ovi drugi [situacijski volonteri] to je dolazilo najviše zbog slikanja. Jer smo mi ovdje jedno vrijeme kao mala općina 400 ljudi imali sa strane. Od toga možda 200 radilo, a 200 (...) Dođu pred općinu gdje je tabla, gdje piše općinsko vijeće i tu se slikaju i onda na Facebook stavljaju kao da su bili. (Kazivač MY3, 26. 5. 2021.)

Unatoč ponekim negativnim aspektima situacijskog altruizma, valja naglasiti i pozitivni aspekt. Visoko percipirana vanjska podrška pokazala se kao značajna kod mnogih naših kazivača. Osim pomoći u obliku donacija ili radne snage, kazivači su navodili i emocionalnu potporu. Kazivačica MX2 (26. 5. 2021.) navodi:

„Što sam sa narodom [situacijskim volonterima], mladih je bilo dosta... I mladi su pjevali čak. Znači drugi, treći dan mladi pjevaju. Ja... Pa djeco šta, pa život ide dalje”.

U to možemo ubrojiti i pomoć u obliku pružanja smještajnih jedinica obiteljima pogođenih potresom u danima nakon potresa, ali i u mjesecima nakon potresa, što u ovom radu nije u tolikoj mjeri tematizirano. Kazivač SY3 (27. 5. 2021.) opisuje da su njegova supruga i kćeri nakon potresa otišle u Slavoniju, obzirom da im je kuća uništena kako bi ublažili psihološke posljedice potresa. Isti Kazivač navodi kako će na ljeto njegovoj malodobnoj djeci biti omogućen besplatan odlazak na more, koji donatori financiraju, također u svrhu ublažavanja psiholoških posljedica potresa. U tom duhu i Kazivač SY1 navodi da je pomoć, u obliku iskrenog interesa za dobrobit čovjeka najveće blago:

Pomoć prva je kad vas netko nazove, kad vas pita kako ste. Kako ste prošli, što vam se dogodilo. Kako vam je obitelj, kako su vam djeca. Veće vam pomoći nema. Znači ta osoba ne misli u tome trenutku niti na kmetiju niti na ono, nego na ljudski život. I to je jedno najveće blago šta može postojat u toj osobi i drugima. I onda kasnije, da kad se sazna kako i o čemu je riječ, onda kreće sve ovo dalje i materijalno i, da ne kažem, način zbrinjavanja. (Kazivač SY1, 27. 5. 2021.)

4.1.3. Procjena reakcije državnih aktera i lokalne samouprave nakon potresa (netom nakon potresa i nekoliko mjeseci kasnije)

Govoreći o procjeni reakcije državnih aktera kod većine naših sugovornika utvrđujemo nezadovoljstvo koje se ogleda u dva aspekta: loša organizacija pružanja pomoći u danima nakon potresa i spor i netransparentan proces obnove u mjesecima nakon potresa.

U prvotnom nacrtu istraživanja zamišljeno da su državni akteri i lokalna samouprava dva entiteta koja se nastoje zasebno ispitati, no u praksi ipak nije bilo u potpunosti tako. Odnosno, mještani Strašnika u svojim intervjuima nisu iskazivali veliku razliku, s obzirom da lokalnu samoupravu sagledavaju kao nedovoljno autonomnu, posebice financijski, da postigne kakav konkretan pomak u procesu oporavka. *Ruke [su joj] u lancima* (Kazivač SY1, 27. 5. 2021.), odnosno lokalna samouprava nije neovisna u donošenju odluka i zakona te rad lokalne samouprave ovisi o suradnji s institucijama na višoj razini. Procjenjujući kvalitetu reakcije lokalne samouprave, mještani Majura iskazuju zadovoljstvo reakcijom lokalne samouprave, naglašavajući napore općinske načelnice koja je u svim intervjuima s mještanima Majura istaknuta kao pozitivan primjer osobe koja preuzima inicijativu i organizaciju:

Mislim naša načelnica tu i mi njoj kažemo i onda oni sve što mogu, kad je narod iz tih kuća prešao u kontejnere, onda je narod tražio da im se telefoni izbace iz kuća u te kontejnere, to je sve načelnica odradila, znači, dolazili su napravili su im to. I sve tako. Tako mi kontaktiramo. Korisnici nama i onda mi kod načelnice. To je neka linija kojom mi idemo i po kojoj radimo znači sad ovo sve. (Kazivačica MX3, 26. 5. 2021.)

Prema iskazima kazivača, u Majur prva službena pomoć stiže tek nakon tri dana. Kazivač MY3 (26. 5. 2021.) navodi kako je:

„ispočetka bilo samo priče Glina, Petrinja i Sisak. A Kostajnica i ovaj dio... Mjesec dana prvih se nije znalo. Ni za Majur ili Kostajnicu il za Sunju tu koja je blizu (...)“.

Mediji su izvještavali o drugim pogođenim područjima, a službena pomoć nije pristigla. Kazivač sporu reakciju Države pripisuje političkoj podobnosti u pružanju pomoći:

„Znači, ak si HDZ-ovac onda ti HDZ pomaže, ak si SDP-ovac SDP, a ko je ni jedno ni drugo, ne pita za tebe“ (Kazivač MY3, 26. 5. 2021.)

Službeni volonteri u Majur stižu tek nakon načelničinog apela na televiziji: „*Ljuta sam jer smo shvatili prvu večer da ako se sami ne organiziramo da nam nitko neće pomoći. (...) Ono što sam ljuta da nas nitko nije nazvao da pita jeste li živi, ima li potrebe ili nema, bez obzira je li se dogodilo ili nije. Tu smo gdje smo, borimo se sami...*“ (Dnevnik Nove TV 2021.).

Opisujući reakciju državnih aktera u Strašniku u danima nakon potresa kazivači navode da prvo stiže Civilna zaštita Kutina, a zatim nekoliko dana kasnije stiže Crveni križ čiju reakciju kazivač SY1 (27. 5. 2021.) opisuje kao „*simboličnu i povučenu*“.

U iskazima kazivača također je utvrđena diskrepancija u procjeni reakcije građanstva nasuprot procjene reakcije državnih aktera. Kazivač SY1 navodi:

„Inače, neke druge društvene institucije na osnovu države, one to nisu zadovoljile, znate koliko? Niti 1%“ (27. 5. 2021.),

a Kazivač MY3 navodi da „*su se mladi bolje organizirali nego država*“ (26. 5. 2021.). Iako je procijenjeno lošu prvotnu reakciju državnih aktera ublažila iznimno pozitivna reakcija građanstva, kazivači su nezadovoljni situacijom i nekoliko mjeseci nakon potresa:

Pa jesmo s jedne strane zadovoljni s time [situacijskim volonterima], ali nismo zadovoljni ovo što se tiče kuća, još ni jedna kuća nije što se tiče države da je sređena pa da je useljena. Na nivou države, općine. (Kazivač SY5, 27. 5. 2021.)

Nezadovoljstvo kazivača reakcijom državnih aktera uzrokovano je, osim lošom organizacijom pomoći u prvim danima nakon potresa, i sporim i netransparentnim procesom obnove razrušenih građevina. Nakon potresa, svim kazivačima u Strašniku kuća postaje neuporabljiva, a u trenutku provođenja intervjua, 5 mjeseci nakon potresa, gotovo svi kazivači iz Strašnika čekali su da se njihov zahtjev obradi i da se počne s konkretnim djelovanjem za rješavanje njihovog stambenog pitanja. Pet mjeseci nakon potresa samo jedna kuća u selu je srušena, no ne i sagrađena prema Kazivaču SY5 (27. 5. 2021.). Kazivač SY1 (27. 5. 2021.) navodi da je njegovoj obitelji tek nakon 4 mjeseca ponuđen privremeni smještaj, no oni su se u međuvremenu bili primorani se sami snaći. Kazivačica SX1 (27. 5. 2021.) isto navodi kako je uspjela samostalno pronaći osobu, donatora, koji će njezinoj obitelji sagrađiti novu kuću, no trenutno čeka državu da joj sruši staru kuću:

Jučer sam isto poživcala, nekad sam ljuta na to sve. Jer vidim prolaze pokraj moje kuće, taj bager šta to ruši, to je ogromno, veliko... Ja počnem plakat, eto sad kraj mene prolazi, al dobro to su sve... Ja sam predala kad sam mogla sve te papire da je to sve na meni, da ovo, da ono. Ja to nisam ni znala da treba. Za rušenje, ne za građenje. (Kazivačica SX1, 27. 5. 2021.).

Čekanje je riječ koja se nameće kao lajtmotiv ovog dijela istraživanja. Kazivač SY3 (27. 5. 2021.) priznaje:

„Iskreno, navikli smo se već, prilagodili smo se na ovakav način života u 6 mjeseci i ono... Sad čekamo, kužiš. Čekamo i šta je najgore ne znamo šta čekamo, koga čekamo i eto...“.

Mimo obnove građevina, Kazivač SY3 objašnjava da se i drugi problemi koji utječu na kvalitetu života ne rješavaju unatoč tomu što su prijavljeni više puta:

Supruga ide kod susjede i djeca da se tuširaju i dalje, ja odem u grad kod prijatelja pa se istuširam... Razumijete? I više puta i na više mjesta je moja supruga prijavila. Mislite li da je netko bio? Ne. Nije bio. Jedino je ovaj moj susjed, što tu stoji je išao isto tako pitat da... Ništa, eto. Eto, to je što se tiče države. Mislim, države. Općine, županije. (Kazivač SY3, 27. 5. 2021.)

Kazivač SY1 (27. 5. 2021.) navodi da su:

institucije spavale i čekale da se odradi veliki dio problema, veliki dio posla i onda oni kažu “Sad smo mi zakon, sad smo mi Bog i batina, sad svi dragi moji građani ponašajte se kako mi kažemo“

a sada su oni ti koji čekaju institucije. Osjećaju se zaboravljeno (Kazivač MY2, 26. 5. 2021.) i kao da od institucija nema pomoći (Kazivač MY1, 26. 5. 2021.). Kazivačica navodi: „*svi kažu čekaj*“ (SX1, 27. 5. 2021.), a Kazivač SY3 (27. 5. 2021.) opisuje da je to sve „*nekako presporo sve, manje više nikako*“. Unatoč tomu što je sva dokumentacija predana na vrijeme, sugovornike frustrira i kompliciran proces predaje dokumentacije koji se stalno izmjenjuje:

Znači Grad Petrinja je prvi krenuo u uklanjanje objekata ugroze za stanovništvo gdje se isto popunio neki formular i to su tamo urudžbirali i normalno ide taj redosljed...

Da bi sad opet to država preuzela na sebe. Znači jednostavno baš ono, država se igra sa gradom, igra se s nama evo. Po mom mišljenju. (Kazivač SY3, 27. 5. 2021.)

Nepovjerenje u institucije iskazuje Kazivačica MX2:

Stvarno kažem što više se vrijeme odmiče, da su oni ti neki koji, nama malim ljudima, jako malo koriste. A nekako smatram da je narod, na primjer, sad tu po općinama bliži smo jedni drugi za pomoć, mi, sam narod. Mali čovjek, malom čovjeku će pomoć, a od tih političara. (Kazivačica MX2, 26. 5. 2021.)

S obzirom da se intervjuiranje kazivača provodilo u vrijeme lokalnih izbora, neki od kazivača tumače rad lokalne samouprave i državnih institucija na obnovi kao oblik predizborne kampanje. Kazivač SY4 (27. 5. 2021.) navodi:

„sad oni [političari] svi lete, kužiš, k nama tu i to je naslikavanje i žalosno je to što oni kupe bodove i poene na našoj muci, na našem stradanju, na ispaćenom narodu i to mi se ne sviđa“.

4.2. Procjena oporavka

Dimenzija procjene oporavka, koja će biti prikazana u ovom poglavlju, protokolom intervjua se operacionalizirala kroz tri međusobno povezana pitanja. Kazivači su zamoljeni da navedu koliko vremena smatraju da će biti potrebno da se oni i njihovo susjedstvo vrate na stanje prije potresa (i zašto), te da navedu za koga smatraju da treba imati najbitniju ulogu u tome da se što prije stvari vrate na staro stanje prije potresa.

Analizom intervjua uočava se da se kazivači u odgovorima na pitanja vezana uz dimenziju oporavka referiraju na fizički oporavak, odnosno na obnovu infrastruktura. S obzirom da je Majur pretrpio minimalna infrastrukturna oštećenja, većina majurskih kazivača smatra da je oporavak u njihovom selu završen. Ipak, valja naglasiti kako se u ovom radu oporavak ne sagledava samo kroz brzinu i kvalitetu obnove, već se oporavak sagledava kao dobrobit stanovništva, koji označava visoku prevalenciju dobrobiti u zajednici, koja se definira kao visoka i ravnomjerno raspoređena razina mentalnog zdravlja, funkcioniranja uloga i kvalitete života u populaciji (Norris et al. 2008:131). Odnosno, potpuni oporavak znači i visoka razina mentalnog zdravlja i kvalitete života (Norris et al. 2008:131). Dakle, ono što u ovom dijelu želimo naglasiti jest da oporavak nije moguće svesti samo na rekonstrukciju, odnosno, obnovu.

Ne možemo govoriti o oporavku kao završenom procesu, prvenstveno zbog toga što proces otpornosti nikada nije završen i zbog toga što se kvaliteta života odnosi ne samo na stanje građevina, već i na psihičko stanje kazivača i uvjete života i svakodnevicu. Tako se dimenzija oporavka implicitno ispitala i proširila ranije u intervjuima pitanjima: *Smatrate li da su ti problemi [problemi s kojima su se susreli nakon potresa] danas riješeni?* i *S kojim problemima se danas susrećete?*

Pesimističan pogled glede trajanja obnove nekoliko mjeseci nakon potresa naslanja se na dosadašnje iskustvo naših kazivača i dosadašnju sporost u obnavljanju objekata. Kazivačica MY3 (26. 5. 2021.) navodi:

„opet jedna te ista priča. Sporost. Znači ti moraš njih moljakt da oni tebi nešto daju. To je najgori problem“.

Sporost reakcije državnih aktera u procesu oporavka kazivači pripisuju tome da se javlja *„stalno mijenjanje zakona, svakih tjedan dana ili dva tri tjedna“* (Kazivač SY1, 27. 5. 2021.). Osim vlastitog iskustva, kazivači pesimistično gledaju na vlastiti oporavak i zbog spore obnove Grada Zagreba koji je ranije stradao u potresu 2020. Osim s obnovom Zagreba, jedan od kazivača obnovu nakon potresa uspoređuje s obnovom nakon Domovinskog rata i zaključuje da je poratna obnova bila brža i učinkovitija, a uzrok sporosti današnje obnove je *mudrovanje*, odnosno nepotrebno kompliciranje procesa (Kazivač SY2, 27. 5. 2021.).

Gotovo svi kazivači, osim jednog, navode Državu kao predvodnicu u procesu obnove. Većina kazivača naglašava državu kao najbitniju u procesu oporavka, poglavito zbog toga što je država glavni osiguravatelj financija:

(...) mislim da država bi trebala, samo država se bavi... Trebalo bi krenut u biti od nje. Pa onda dalje. Daj ti budi pokretač ili pokretač nek općina traži, ne znam kak to već ide, šta ide... Ali, da se da onima kojima znači treba. A ne da se ovaj... Mislim da treba ipak država. Zašto se država na kraju, nisu samo da izmišljaju zakone. (Kazivačica MX3, 26. 5. 2021.)

Kazivač MY1 (26. 5. 2021.) s druge strane ipak naglašava potreban osobni napor i proaktivnost ljudi pogođenih potresom da

„opet moraju sami sa sobom riješiti tu neke stvari, ko i u svemu drugom, pomirit se s nekim stvarima i tražiti pomoć ako pomoć treba, a ne živiti u rupama (...)“.

Govoreći o procijenjenom vremenu oporavka samo dva kazivača navode konkretan vremenski period od „*minimalno 10 godina*“ (SY2, 27. 5. 2021.) i „*minimalno 5 godina*“ (MY3, 26. 5. 2021.), dok se drugi kazivači izjašnjavaju da će vrijeme oporavka jednostavno biti dugo. Jedan od razloga tomu, navodi Kazivač SY2, jest netransparentan proces obnove kojeg diktira politička pripadnost.

Netransparentnost i nepovjerenje prema procesu oglada se i u financijskom dijelu pri čemu je Kazivač stava da se novac za obnovu

„preusmjerava se u druge tokove. To[novac za obnovu] je namijenjeno za to, ali oni krpaju rupe, pojedini, to je moje osobno mišljenje. Pojedine rupe krpaju, ovaj koje su... Da to zatvore, a ustvari, a obnova će pričekati, razumijete?“. (Kazivač SY2, 27. 5. 2021.)

Kazivač SY1 (27. 5. 2021.) ističe da je njegova procjena obnove pesimistična te da je proces obnove postao teren za politička nadmetanja i izborne kampanje.

Jedan od problema Sisačko-moslavačke županije jest što je naseljena ljudima starije životne dobi, a koliko pesimistično kazivači vide obnovu pokazuje i kazivanje „*da su [to] sve stariji ljudi (...) Puno njih neće ni doživjeti to [oporavak]*“ (Kazivač MY3, 26. 5. 2021.). Kazivač SY1 isto smatra da dio stanovništva neće doživjeti izgradnju nove kuće, a kompliciran i suviše birokratiziran proces obnove obeshrabruje njihove potomke:

Puno ljudi će otići iz tih gajbi [kontejnera] na vječno počivalište. Nažalost, to je činjenica. I ako imaju potomke, njihovi potomci budu dignuli ruke u zrak i reče: gle, ne možeš protiv administracije, ostavi to na miru, nađi si negdje drugdje to će ostaviti. Netko je tu ipak uštedio para. (Kazivač, 27. 5. 2021.)

4.3. Procjena pripremljenosti i ranjivosti koje prethode potresu

Posljednji dio rezultata ovog istraživanja odnosi se na procjenu pripremljenosti na potres kazivača (prije i nakon potresa). Pripremljenost se ne sagledava nužno samo kao informiranost o postupcima, već se nastoji utvrditi i ostale aspekte koji su mogli utjecati na

pripremljenost stanovništva, stoga su u ovaj dio rezultata uključene i ranjivosti koje su spomenuli kazivači.

Većina kazivača smatra da su bili nepripremljeni za potres. Njihov osjećaj nepripremljenosti poglavito se odnosi na nepostojanje, odnosno neznanje o planovima evakuacije u selu.

[Postoji li plan evakuacije] *Ma ne. Dobro, možda u gradovima recimo. U gradovima najvjerojatnije je da to postoji. Civilna zaštita... Al tu, ma ne. To se nije očekivalo.* (Kazivač SY2, 27. 5. 2021.)

Samo dvoje kazivača istaknuli su da su se u trenucima potresa ponijeli u skladu sa sigurnosnim uputama (doduše jedan od to dvoje kazivača je vatrogasac i obučen je za izvanredne situacije). Gotovo svi kazivači tijekom potresa djeluju instinktivno (što brži izlazak iz objekta u kojemu se nalaze), iako su neki od njih bili svjesni sigurnosnih postupaka za vrijeme potresa, poput stajanja ispod štoka nosivih zidova:

Dobro, mislim da. Koliko smo mi u školi dok sam išla jel, normalno su nas učili ako dođe do čega ispod štoka od vrata da se stane da je to najsigurnije ili tako nešto... Ali, možemo mi znat ne znam šta, ali kad dođe taj momenat... Drukčije je to. Na primjer, ja se samo hvatala vrata da izađem van. A možda netko kaže "i ne trebaš van, more ti nešto pasti na glavu", ali nisam imala taj, mada sam znala, znači, treba tu stat, ali, ne. Nešto me vuklo znači da izađem van. (Kazivačica MX2, 26. 5. 2021.)

Kazivače smo također ispitali jesu li bili informirani o sigurnosnim postupcima nakon što se dogodio potres, primjerice u slučaju ponovnih podrhtavanja ili odrona zemlje. Većina kazivača navodi kako nakon potresa nisu bili dodatno informirani o sigurnosnim postupcima ikakvim kanalima službenim kanalima pod okriljem države. Doduše, većina kazivača navodi kako im je u danima nakon potresa ponuđena psihološka pomoć (Crveni križ), no takvi razgovori su se više odnosili na ublažavanje psiholoških posljedica potresa, no na informiranje o sigurnosnim postupcima. Ono što su znali otprije saznali su tijekom školovanja ili putem medija, najčešće televizije.

Pa, nismo mi dobili ništa da vam budem iskren, od nikoga ni dalje, ni dan danas nema tu,... Dosta je to traljavo kak bih rekao, neorganizirano i jedno i ono (...). (Kazivač SY3, 27. 5. 2021.)

Što se tiče ranjivosti, osim neinformiranosti, kazivači navode starost stanovništva, mentalitet, i financijsku situaciju u kraju:

Malo nas je jako. Ovom kraju treba možda malo podizat sve. I mentalitet i natalitet. Sve živo što se tiče toga. Pa mi vam nemamo djece, nemamo mladih. Svi su stari ljudi. Zato i jesu te Udruge koje eto, bave se više starijim nego mladim, eto...Nažalost, a lijepi je kraj i sve... Samo djeca, tko nema posla, puno je otišlo van, mladih obitelji, puno je otišlo. Ko nema posla odlazi odavde. A stariji ostaju. (Kazivač MX1, 26. 5. 2021.)

Kazivač MY1 također smatra kako ljudi ovog kraja nisu dovoljno upućeni u situaciju i nisu svjesni rizika trusnog područja na kojemu žive:

Ma mislim takva stvari bi trebali znat ljudi i biti upućeni u takve stvari. Kod nas je uvijek bilo ma neće to kod nas, kao i sve. Neće poplave ni potres pa je došlo sve. I korona i sve ostalo, mi uvijek nešto više manje gledamo, pogotovo kad ste tu u malo konzervativnijim krajevima to se gleda, ma neće to na nas, to je negdje tamo. Negdje tamo i onda baš ljudi nisu spremni za takve stvari. (Kazivač MY1, 26. 5. 2021.)

Osim navedenog, kazivači su spominjali i neprikladnu infrastrukturu koja ne pogoduje trusnom području i opasnost koju ona predstavlja. Loša infrastruktura i gradnja posljedica je stihijske poslijeratne obnove kod koje nije u obzir uzet rizik trusnog područja Banovine:

To je svugdje, pokazali su se dimnjaci, tzv. rapuni. Od pune cigle, elemenata ovo ono. Jedna strašno velika opasnost na koju sam ja upozoravao i prilikom povratka, prilikom obnove ovog sela Strašnika i općenito na našem prostoru širem. Ne dao Bog da dođe do nečega, do potresa. To je sve svježije, to je sve građeno u jednom danu u 24 sata vi imate kuću. To nije kuća, to je mrtvački grob ja to moram reći iskreno. (Kazivač SY1, 27. 5. 2021.)

5. Rasprava

Cilj ovog rada bio je istražiti posljedice potresa koji su se dogodili u prosincu 2020. godine na stanovnike ruralnih naselja Strašnika i Majura u Sisačko-moslavačkoj županiji. U radu se nastojalo utvrditi postoje li razlike u kvaliteti reakcije između Strašnika i Majura, kako kazivači procjenjuju reakciju raznih aktera, pripremljenost te kratkoročni i dugoročni oporavak kao i kakav uopće kapacitet otpornosti posjeduju stanovnici Strašnika i Majura vezano za ovu

prirodnu katastrofu. Provedeno je, uz analizu postojećih teorijskih doprinosa ovoj temi, kvalitativno istraživanje metodom studije slučaja koja je uključivala polustrukturirane intervjue i sudjelovanje s promatranjem.

Rezultati pokazuju da si u danima nakon potresa mještani Strašnika i Majura međusobno pomažu, a gotovo svi kazivači ističu osjećaj zajedništva ali i, sasvim razumljivo, straha i zbunjenosti. Njihov strah ne proizlazi samo iz straha za sebe, već i za svoje bližnje. Pad telekomunikacijskih sustava strah dodatno katalizira, s obzirom da unesrećeni potresom teško dolaze do informacija o svojim bližnjima ili kako se ponašati u nadolazećim trenucima.

Dakle, u oba sela nakon potresa ljudi su se međusobno spontano dogovorili i obavili nužno potrebne radnje poput obilaska svih kuća u selu, provjere jesu li ostali mještani ozlijeđeni, stvaranja improviziranih nastambi i sl. Mještani Majura, gdje je stradanje objekata bilo nešto manje od onoga u Strašniku, tako navode da su se okrenuli pomaganju drugim unesrećenim općinama, kao i onim članovima njihove općine kojima je pomoć bila potrebna.

Autori Kaniasty i Norris ističu važnost opipljive međusobne pomoći između unesrećenih primjerice u vidu čišćenja, dijeljenja skloništa ili posuđivanju alata (Kaniasty i Norris 1995:95). Neke od kazivačica prepoznaju i pozitivan učinak fizičkog rada za sebe same kao one koji su doživjeli takav traumatičan događaj, navodeći da je pomaganje drugima njima pomoglo u teškim trenucima nakon potresa. U postojećoj literaturi, međusobna pomoć između onih pogođenim potresom također se navodi da pozitivno korelira s osjećajem percipirane socijalne podrške koja se često navodi kao važna karika za zdravo nošenje sa stresnom situacijom (Kaniasty i Norris 1995:95).

Pojačani osjećaj zajedništva možemo objasniti i teorijskim modelom Norrisa i suradnika pri čemu selo predstavlja i fizički i socijalni prostor za razvijanje socijalnog kapitala, a socijalni kapital se tumači kao agregat stvarnih ili potencijalnih resursa koji su povezani s pripadanjem trajnoj mreži odnosa u nekoj zajednici (Bourdieu 1985, u: Norris et al. 2008:137). Norris i suradnici (2008) nadalje opisuju osjećaj zajedništva kao osjećaj povezanosti koji uključuje zajedničke nedaće i vrijednosti. Slično tome, u studiji slučaja McClure požara, Cox i Perry utvrđuju da prijetnje i disrupcije mjestu dovode do jačanja osjećaja zajedništva, što je u skladu s dosadašnjim rezultatima istraživanja u poljima socijalne psihologije i studija katastrofa (Cox i Perry 2011:405), kao i s rezultatima ovog istraživanja. Istraživači i kreatori službenih strategija otpornosti u posljednje vrijeme također sve više naglašavaju važnost brze reakcije ljudi pogođenih katastrofom. Umjesto kao bespomoćne žrtve, pogođena zajednica može preuzeti

ulogu aktivnog sudionika, kao što vidimo na primjerima kazivanja i u ovom istraživanju. Lokalno stanovništvo može definirati ciljeve, kontrolirati resurse i utjecati na dugoročne ciljeve oporavka (Brennan et al. 2005:72). Uostalom, logično je da je lokalna zajednica prva linija obrane u trenucima katastrofe (Brennan et al. 2005:72).

No, iako se slažemo da lokalna zajednica može biti prva linija obrane, kvalitetna pripremljenost lokalne zajednice, kao i pravovremena reakcija drugih službenih državnih i ostalih te neslužbenih aktera, nužan su preduvjet kako bi se osigurala kvalitetna reakcija lokalne zajednice, što na temelju kazivanja kazivača u ovom slučaju nije sasvim zadovoljeno. Primjerice, u slučaju Majura službeni volonteri u pomoć pristižu tek nekoliko dana nakon potresa, dok u Strašnik za nekoliko sati. U prvih nekoliko dana fokus državnih aktera bio je u gradovima što potvrđuje i premijer u intervjuu za Večernji list godinu dana nakon potresa: „U Petrinji smo bili unutar sat vremena od potresa i dojmovi su već tada bili da je sam grad jako razoren. Poslije toga smo išli i u Sisak i Glinu i dobili prvi širi uvid, međutim tek smo sljedećih dana uvidjeli koliki su razmjeri šteta u selima, manjim mjestima i zaseocima“. (*Večernjilist.hr*, 2021.). Prema kazivanjima kazivača Majur je primjer brže i kvalitetnije reakcije jer su se stanovnici, unatoč tomu što službena pomoć dolazi tek kasnije, mobilizirali i organizirali, na što je vjerojatno utjecala i činjenica da je manje stradao od Strašnika u kojem su ljudi morali prvo se pozabaviti većom štetom na vlastitim objektima, ali kazivači posebno ističu i istaknutu pozitivnu ulogu koju je imala općinska načelnica.

Važnost povjerenja u neku vodeću osobu, posebice u zajednici, naglašavaju i autori Yuko i Shaw (2005) koji na studiji slučaja u Gujartu u Indiji povjerenje u vladajuće naglašavaju kao ključan aspekt uspješnog oporavka ruralnih i urbanih područja (Yuko i Shaw 2005:1). Upravo je povjerenje u osobe na vodećim pozicijama u zajednici ključno u donošenju odluka u izvanrednim okolnostima, kao i u mjesecima koji slijede nakon katastrofe (Yuko i Shaw 2005:18).

Što se tiče još jedne kategorije pomagača osim lokalnog stanovništva i zajednice te službenih državnih i ostalih institucija, posebno u Strašnik kazivači ističu da već u prvih nekoliko sati nakon potresa pristižu građani iz drugih pa i udaljenijih mjesta iz Hrvatske i to u velikim brojevima želeći pružiti pomoć unesrećenima.

Izraženi altruizam građana u trenucima postkatastrofe nije specifičan za ovu studiju slučaja, već utvrđen način ponašanja u postkatastrofičnim uvjetima. Dynes (1994) ovakvu vrstu

mobilizacije građanstva naziva situacijski altruizam. Situacijski altruizam javlja se u situacijama nakon stresnog događaja gdje se u društvu stvaraju nove „žrtve”, a postoji sumnja u sposobnosti postojećih institucionalnih aktera (Dynes 1994:2) da odgovore na novonastalu situaciju. Kako bi se nadomjestio jaz između potreba unesrećenih i institucionalnih mogućnosti, ljudi se organiziraju u pružanju pomoći. Dynes ističe da u modernim društvima mediji, posebice vizualni mediji, imaju veliku ulogu u definiranju novonastalih situacija, u ovom slučaju potresa: „u vizualnim prikazima producenti odabiru kadrove koji prikazuju oštećenja, često stvarajući tzv. dresdenski sindrom- osjećaj da je sve uništeno. Izostavljanje informacija o točnoj lokaciji prikaza ostavlja mogućnost da gledatelji generaliziraju takve prikaze na mnogo šira područja“ (Dynes 1994:4).

Kazivači pri tome navode i probleme s kojima su se susreli poput nestručnih volontera i neupotrebljivih donacija. Po svoj prilici dobrih namjera, volonteri rijetko imaju iskustva na terenu, kao i formalnu edukaciju za kvalitetan odgovor na katastrofe. Takvo nepredvidljivo ponašanje na terenu često postaje svojevrsni problem u već stresnoj situaciji. Stoga, službenim volonterima situacijski volonteri katkad dodatno kompliciraju ispomoć glede sigurnosti ali i organizacije i nadgledanja pružanja pomoći (Sauer et al. 2014:65). Osim stihijskog karaktera pomoći, kazivači navode i problem neadekvatnih ili nepotrebnih donacija.

Već u jednom od prvih istraživanja koje se bavi posljedicama situacijskog altruizma Fritz i Mathewson (1957) ističu problem donacija koje dolaze u količinama koje uvelike nadilaze stvarne potrebe i obično se sastoje od nepotrebnih i neupotrebljivih stvari što dodatno komplicira situaciju i oduzima stručnim volonterima pažnju i vrijeme od hitnijih i bitnijih zadataka (u: Dynes 1994:12). Tako situacijski altruizam predstavlja svojevrsni paradoks (Dynes 1994:17). Situacijski volonteri mogu se brže organizirati i mobilizirati od birokratiziranih službenih volontera i samim time brže pružiti pomoć, istovremeno komplicirajući i usporavajući proces oporavka svojom nepromišljenošću i neznanjem (Dynes 1994:17).

Nadalje, govoreći o procjeni oporavka, svi kazivači (osim jednog) ističu državne institucije kao nužne predvodnice obnove. Međutim, kazivači artikuliraju nepovjerenje prema procesu obnove koje se naslanja na dotadašnje iskustvo u postupku obnove. Ipak, nepovjerenje u rad političkog sustava u Hrvatskoj nije uzrokovano isključivo događanjima vezanima za sam potres, ono je prema postojećim istraživanjima posebice onim sociološkim prisutno i ranije u hrvatskom društvu (npr.: Štulhofer 2004, u: Franc et al. 2020; Ježovita 2019:264, u: Franc et al. 2020).

Konačno, loša pripremljenost stanovništva na potres, koju su istaknuli kazivači, također je jedan od važnih faktora otpornosti istražene u ovom istraživanju. U dokumentu *Procjena rizika od velikih nesreća za područje Sisačko-moslavačke županije* (2019) već je u kolovozu 2019. godine utvrđeno da je za područje Sisačko-moslavačke županije određeno da su visoke temperature, epidemije i pandemije, potres i požar otvorenog tipa visoki rizik (*Procjena rizika od velikih nesreća za područje Sisačko-moslavačke županije* 2019:125). Osim toga, utvrđeno je da se na ovom području može očekivati potres intenziteta VIII (događaj s najgorim mogućim posljedicama) (*Procjena rizika od velikih nesreća za područje Sisačko-moslavačke županije* 2019:171). U skladu s niskom procjenom pripremljenosti i neorganiziranosti pomoći koju naglašavaju kazivači jesu i podaci iz ovog dokumenta. U dokumentu se tako navodi da Sisačko-moslavačka županija raspolaže s dovoljno resursa i radne snage za funkcioniranje u normalnim uvjetima, no „potreba uključivanja pričuvnih snaga, posebno u složenijim situacijama dovela bi do određenih poteškoća u upravljanju i rukovođenju situacijom, a zbog manjkave opremljenosti i spremnosti, a što je većinom posljedica ograničenih proračunskih sredstava jedinica lokalne i regionalne samouprave koje dobivaju sve veći djelokrug nadležnosti. Obzirom da su zakonskom regulativom određene nove obveze jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave, potrebno je usklađivanje, kao i izrada planskih dokumenta koji se odnose na sustav civilne zaštite“ (*Procjena rizika od velikih nesreća za područje Sisačko-moslavačke županije* 2019:287). Osim toga, u dijelu dokumenta koji se odnosi na područje reagiranja- potres zaključuje se da je potrebno kontinuirano osposobljavanje snaga civilne zaštite, opremanje DVD-e s potrebnim MTS-a za spašavanje u slučaju potresa, edukacija stanovništva o mogućim opasnostima od potresa te da je prilikom izgradnje stambenih i poslovnih objekata nužno poštivati mjere koje omogućavaju lokalizaciju i ograničavanje posljedica potresa (protupotresno projektiranje) (*Procjena rizika od velikih nesreća za područje Sisačko-moslavačke županije* 2019:299). No, prema iskazima kazivača, nije došlo do edukacije stanovništva te su potres dočekali nepripremljeni. U trenucima potresa većinom nisu djelovali u skladu sa sigurnosnim postupcima za vrijeme potresa, iako treba i reći da ponašanje koje nije u skladu sa sigurnosnim postupcima ne možemo pripisati isključivo lošoj pripremljenosti, već i stresu i strahu koji su tada osjećali s obzirom da su neki zbog prethodnog potresa pa i onog zagrebačkog ranije te godine ipak imali neka znanja. Konačno, iz razine štete na objektima vidljivo je da i druge preporuke iz ovog dokumenta nisu u potpunosti bile preventivno zadovoljene.

6. Zaključak

Zaključno, ovim radom se utvrđuje da ruralno stanovništvo Sisačko-moslavačke županije, točnije mještani sela Strašnika i Majura, posjeduju određeni kapacitet otpornosti na potres kao prirodnu katastrofu koja ih je pogodila 2020. godine. Ipak, otpornost je nužno unaprijediti postupcima koji će ojačati pripremljenost na katastrofu, sposobnost umanjivanja posljedica i kratkoročnog te dugoročnog oporavka od katastrofe.

Ovaj rad ukazuje na određene pozitivne prakse otpornosti na potres kao prirodnu katastrofu u ovom ruralnom kraju Hrvatske. S jedne strane, veliki odaziv situacijskih volontera nadoknadio je nedostatak službenih volontera na terenu odmah nakon potresa. Isto tako, lokalna zajednica pokazala se sposobnom za umanjivanje određenih posljedica potresa. S druge strane, negativne prakse uočene u ovom istraživanju odnose se na državne i druge službene institucije i mjere poduzete kratkoročno i dugoročno nakon potresa. U prvih 10 dana nakon razornog potresa, kazivači se žale da su državne institucije djelovale sporo te da je organizacija situacijskih i službenih volontera na terenu bila je neorganizirana. Žale se na sporost u oporavku i obnovi i mjesecima nakon potresa. U budućnosti bi valjalo unaprijediti te aspekte. Isto tako, valjalo bi unaprijediti i poboljšati spomenute pozitivne prakse, poglavito broj i izobrazbu volontera, kao i stvaranje konkretnih planova za izvanredne situacije, što je i naglašeno u izvještajima koji su prethodili potresu. Isto tako, valja osnažiti lokalnu zajednicu, kako bi bila otpornija na buduće katastrofe. Osnažiti treba kroz edukaciju stanovništva (o sigurnosnim postupcima prije i nakon potresa), stvaranjem planova evakuacija za krizne situacije i općenitim poboljšanjem infrastrukture što su, između ostalog, ranjivosti istaknute od strane kazivača. U skladu s rezultatima ovog istraživanja i teorijskim okvirom, u radu se ističe važnost tzv. *bottom-up* pristupa, kojim će se lokalnoj zajednici pružiti institucionalna i stručna (znanstvena) potpora, kroz unaprjeđenje onih problema na koje sama lokalna zajednica ukazuje.

Sagledajući cjelovitu sliku vremenskog razdoblja koje ovo istraživanje opisuje, rezultati pokazuju da je proces kvalitetne razine otpornosti u ruralnim krajevima Hrvatske tek u svojim začetcima. Nadalje, rezultati ovog istraživanja ukazuju na to da ruralno stanovništvo Sisačko-moslavačke županije imaju mali kapacitet otpornosti, sagledamo li ga na institucionalnoj razini. Međutim, s obzirom da je fokus ovog rada na razini analize zajednice i susjedstva, zaključak ovog istraživanja je da je samo ruralno stanovništvo Sisačko-moslavačke županije zapravo posjeduju određene kapacitete otpornosti, odnosno otporno je zbog vlastite sposobnosti ljudi da improviziraju, prežive i nastave funkcionirati.

Za kraj, istaknut će se određeni nedostaci ovog istraživanja. Prvo, ovaj rad je studija slučaja dvaju sela u Sisačkoj-moslavačkoj županiji. Stoga, rezultate ovog istraživanja nije moguće u potpunosti poopćiti na cjelovito područje ove županije ili ruralnih naselja u Hrvatskoj. Ipak, rezultati ovog istraživanja mogu poslužiti kao usmjerenje daljnjim istraživanjima sličnih i povezanih tema. Isto tako, bilo bi uputno istraživanje provesti s većim brojem kazivača, zadržavajući kvalitativnu metodologiju koja omogućava obuhvaćanje različitih dimenzija otpornosti. Osim toga, bilo bi uputno provesti detaljniju analizu postupaka državnih aktera, kako bi se taj aspekt koji se pokazao bitnim iz kazivanja kazivača također unaprijedio.

Sociologija te etnologija i kulturna antropologija u Hrvatskoj nemaju mnogo radova na temu studija katastrofa i otpornosti. Unatoč tomu što su ljudi u današnje vrijeme odvojeni od prirodnog okoliša koji ih okružuje, potresi poput ovoga podsjećaju nas na snagu i sveprisutnost prirodnih procesa na koje čovjek ne može utjecati usprkos visoko razvijenim tehnologijama i tehnikama kontroliranja i upravljanja prirodom. Svjetska akademska zajednica stoga je prepoznala značaj koncepta otpornosti, prilagođenog i za društveno-humanističko područje, međutim u Hrvatskoj znanosti i javnosti se tek treba osvijestiti nužnost procesa otpornosti i njegova dubljeg izučavanja vezano za ovu i slične teme. Nadamo se da ovaj rad doprinosi tom nastojanju. Konačno, nadamo se i da je mikro perspektiva koju rad uzima baveći se ovom temom iz očista ranjive i nerijetko zanemarene istraživačke populacije iz ovih ruralnih krajeva pomogao dati i glas onima koji se možda katkad osjećaju nevidljivima i zanemarenima.

7. Literatura

Aslani, F., Hosseini, K. A., Fallahi A. (2020). A Framework for Earthquake Resilience at Neighborhood Level. *International Journal of Disaster Resilience in the Built Environment*, 10(4):557-575.

Azimi, S., Aeizh A., Akbarpour M. (2019). Socio-Economic Structures Affecting Resilience of Rural Settlements to Earthquake (Case Study: Kanduleh, Sahneh County). *Journal of Sustainable Rural Development*, 4(1):49-70.

Barrios, R.E. (2014). Here I Am Not at Ease: Anthropological Perspectives on Community Resilience. *Disasters*, 38(2):329-350.

Bruneau, M., Chang, S. E., Eguchi, R. T., Lee, G. C., O'Rourke, T. D., Reinhorn, A.M., Shinozuka, M., Tierney, K., Wallace, W. A., von Winterfeldt, D. (2003). A Framework to Quantitatively Assess and Enhance the Seismic Resilience of Communities. *Earthquake Spectra*, 19(4):733–752.

Brennan, M.A., Barnett, R.V., Flint, C.G. (2005). Community Volunteers: The Front Line of Disaster Response. *The International Journal of Volunteer Administration*, 23(4):52-56.

- Cai H., Lam N.S.N., Qiang Y., Zou L., Correl R.M., Mihunov V. (2018). A Synthesis of Disaster Resilience Measurement Methods and Indices. *International Journal of Risk Reduction*, 31:844-855.
- Cox, R.S., Perry, K.-M. E., (2011). Like a Fish Out of Water: Reconsidering Disaster Recovery and the Role of Place and Social Capital in Community Disaster Resilience. *American Journal of Community Psychology*, 48:395-411.
- Čavrak, V. (2021). Gospodarska revitalizacija nerazvijenog područja pogođenog potresom (Slučaj Sisačko-Moslavačke Županije). U: *Ekonomska politika Hrvatske u 2022.- Postpandemijski Izazovi*. Hrvatsko društvo ekonomista. Opatija: Poslovna knjižara UM, 75-121.
- Dynes R.R., Drabek T.E. (1994). The Structure of Disaster Research: Its Policy and Disciplinary Implications. *International Journal of Mass Emergencies and Disasters*, 12:5-23.
- Dynes R.R. (1994). Situational Altruism: Toward an Explanation of Pathologies in Disaster Assistance. 8. Svjetski Kongres Sociologije u Bielfeldu, Njemačka, 1994.
- DZS (Državni zavod za statistiku). (2021). Popis stanovništva. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Đaković, B. (1997). Sprega, suvez, ortakluk- tradicijski oblici kooperacija. *Studia ethnologica Croatica*, 7:17-58.
- Fernandez, G., Iftekhar, A. (2019). "Build Back Better" Approach to Disaster Recovery: Research Trends Since 2006. *Progress in Disaster Science*, 1(2019)100003:1-5.
- Franc R., Maglić M., Sučić I. (2020). Političko (ne)povjerenje kao odrednica sklonosti glasanju na izborima i sklonosti prosvjednom sudjelovanju. *Revija za sociologiju*, 50(3):381-406.
- Hajilo, M., Pennington-Gray, L., Riahi, V., Talkhab, A. (2017). A Risk Management Assessment of Rural Villages in Abhar County, Iran Using Spatial Analysis and Disaster Readiness Surveys. *Preprints*, 1-21.
- Kaniasty, K., Norris, F.H. (1995). Mobilization and Deterioration of Social Support Following Natural Disasters. *Current Directions in Psychological Science*, 4(3):94-98.
- Koliou, M., van de Lindt, J.W., McAllister, T. P., Ellingwood, B. R., Dillard, M., Cutler, H. (2018). State of the Research in Community Resilience: Progress and Challenges. *Sustainable and Resilient Infrastructure*, 1-21.
- Lucini, B. (2014). "Theoretical and Organizational Backgrounds". U: *Disaster Resilience From a Sociological Perspective - Exploring Three Italian Earthquakes as Models for Disaster Resilience Planning* (Humanitarian Solutions in the 21st Century), ur. Roeder L.W. New York: Springer International Publishing, 1-7.
- Lucini, B. (2014). "Sociological Questions of Crisis and Disaster in our Contemporary Society". U: *Disaster Resilience from a Sociological Perspective - Exploring Three Italian Earthquakes as Models for Disaster Resilience Planning* (Humanitarian Solutions in the 21st Century), ur. Roeder L.W. New York: Springer International Publishing, 7-31.

Lucini, B. (2014). "What is Resilience? The State of the Art". U: *Disaster Resilience From a Sociological Perspective - Exploring Three Italian Earthquakes as Models for Disaster Resilience Planning* (Humanitarian Solutions in the 21st Century), ur. Roeder L.W. New York: Springer International Publishing, 31-51.

MacKinnon, D., Derickson, K. D. (2013). From Resilience to Resourcefulness: A Critique of Resilience Policy and Activism. *Progress in Human Geography*, 37(2), 253-270.

Mayer, B. (2019). A Review of the Literature on Community Resilience and Disaster Recovery. *Current Environmental Health Reports*, 1-7.

Norris F.H., Stevens S.P., Pfefferbaum B., Wyche K.F., Pfefferbaum R.L. (2008). Community Resilience as a Metaphor, Theory, Set of Capacities, and Strategy for Disaster Readiness. *American Journal of Community Psychology*, 41(1-2):127–150.

Oliver-Smith A. (2020). "What is a Disaster? Anthropological Perspectives on a Persistent Question." U: *The Angry Earth: Disaster in Anthropological Perspective*, ur. Oliver-Smith A., Hoffman S.M. New York: Routledge, 27-45.

Oliver-Smith A., Hoffman S.M. (2020). "Introduction of the Second Edition of the Angry Earth: From Introduction to Widespread Reception". U: *The Angry Earth: Disaster in Anthropological Perspective*, ur. Oliver-Smith A., Hoffman S.M. New York: Routledge, 1-27.

Perry R. W. (2007). "What is a Disaster?" U: *Handbook of Disaster Research*, ur. Rodríguez H., Quarantelli E.L., Dynes R.R. New York: Springer, 1-16.

SMŽ (Sisačko-moslavačka županija). (2019). Procjena rizika od velikih nesreća za područje Sisačko-moslavačke županije. Sisak, Sisačko- moslavačka županija. URL: https://www.smz.hr/images/stories/okolis/2020/Procjena_rizika_od_velikih_nesreca_za_podrucje_SMZ.pdf (posljednji pristup svibanj 2022.)

Ros Kozarić, M. (2020). Potresi na Banovini. *Geografski horizont*, 2(2020):7-20.

Sauer, L.M., Catlett, C., Tosatto, R., Kirsch, T.D. (2014). The Utility of and Risks Associated With the Use of Spontaneous Volunteers in Disaster Response: A Survey. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, 8(1):65–69.

Sharifi, A. (2016). A Critical Review of Selected Tools for Assessing Community Resilience. *Ecological Indicators*, 69: 629-647.

Stark, D. (2014). On Resilience. *Social Sciences*, 3(1):60–70.

Torrens Resilience Institute (2015). A Way to Measure Community Disaster Resilience. Community Disaster Resilience Scorecard Toolkit, Version 2. An Australian Government Initiative.

Zhao L., He F., Zhao C. (2020). A Framework of Resilience Development for Poor Villages after the Wenchuan Earthquake Based on the Principle of "Build Back Better". *Sustainability*. 12:1-25.

Yuko, N., Shaw R. (2004). Social Capital: A Missing Link to Disaster Recovery. *International Journal of Mass Emergencies and Disasters*. 22(1): 5-34.

Quarantelli E.L. (1987). Disaster Studies: An Analysis of the Social Historical Factors Affecting the Development of Research in the Area. *International Journal of Mass Emergencies and Disasters*, 5:285-310.

Internetski izvori

Vlada.gov.hr. (2020a). Plenković u Petrinji: „Sve službe su na terenu , rade neumorno i zahvaljujem se svima na požrtvornosti“. URL: <https://vlada.gov.hr/vijesti/plenkovic-u-petrinji-sve-sluzbe-su-na-terenu-rade-neumorno-i-zahvaljujem-svima-na-pozrtvornosti/31150> (posljednji pristup svibanj 2022.)

Vlada.gov.hr. (2020b). Plenković: „Uspjeli smo osigurat 120 milijuna kuna za interventne mjere potpore nakon potresa“. URL: <https://vlada.gov.hr/vijesti/plenkovic-uspjeli-smo-osigurati-120-milijuna-kuna-za-interventne-mjere-potpore-nakon-potresa/31155> (posljednji pristup svibanj 2022.)

Vlada.gov.hr. (2021a). Vlada osniva Stožer koji će voditi proces i povezati aktivnosti u pružanju pomoći u saniranju posljedica potresa. URL: <https://vlada.gov.hr/vijesti/vlada-osniva-stozer-koji-ce-voditi-proces-i-povezati-aktivnosti-u-pruzanju-pomoci-u-saniranju-posljedica-potresa/31206> (posljednji pristup svibanj 2022.)

Vlada.gov.hr (2021b). Primjena Zakona o obnovi i na Sisačko-moslavačku županiju te Karlovačku županiju. URL: <https://vlada.gov.hr/vijesti/primjena-zakona-o-obnovi-i-na-sisacko-moslavacku-te-karlovacku-zupaniju/31304> (posljednji pristup svibanj 2022.)

Dnevnik.hr (2021). Plenković obišao kontejnere nakon što su ga prosvjednici izviždali, a poletjela je i gruda snijega: „Sve je to dio našeg posla, ja to poštujem“. URL: <https://dnevnik.hr/vijesti/potres/andrej-plenkovic-stize-u-petrinju-i-sisak-na-godisnjicu-razornog-potresa---690193.html> (posljednji pristup svibanj 2022.)

Dnevnik Nove TV. (2021). URL: <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/nacelnica-zaboravljene-opcine-majer-ljuta-i-zalosna---634311.html> (posljednji pristup svibanj 2022.)

Večernjilist.hr (2021). INTERVJU Andrej Plenković: „Institucije su nam na udaru, a nitko ne vidi što se događa u Americi“. URL: <https://www.vecernji.hr/vijesti/intervju-andrej-plenkovic-institucije-su-nam-na-udaru-a-nitko-ne-vidi-sto-se-dogada-u-americi-1459660> (posljednji pristup svibanj 2022.)

Dulist.hr (2021). Majurska načelnica Klementina Karanović: „Ni potres nas ne može otjerati. Ljudi su žive glave sretni u svom dvorištu“. URL: <https://dulist.hr/majurska-nacelnica-klementina-karanovic-ni-potres-nas-ne-moze-otjerati-ljudi-su-zive-glave-sretni-u-svom-dvoristu/693367/> (posljednji pristup svibanj 2022.)

AA.com.tr (2021). „Hrvatska: Godišnjica potresa na Banovini, proces obnove još traje“. URL: <https://www.aa.com.tr/ba/balkan/hrvatska-godi%C5%A1njica-potresa-na-banovini-proces-obnove-jo%C5%A1-traje/2460406> (posljednji pristup svibanj 2022.)

Popis kazivača

SY1, 58 godina, Strašnik

SY2, 36 godina, Strašnik

SY3, 57 godina, Strašnik

SY4 68 godina, Strašnik

SX1 40ak godina, Strašnik

MX1 44 godina, Majur

MX2 55 godina, Majur

MX3 68 godina, Majur

MY1 31 godina, Majur

MY2 49 godina, Majur

MY3 48 godina, Majur

8. Sažetak

ključne riječi: potres, otpornost, ruralno stanovništvo, Sisačko-moslavačka županija

Cilj ovog diplomskog rada bio istražiti posljedice dvaju potresa (prosinac 2020. godine) na stanovnike ruralnih naselja Strašnika i Majura. Niz potresa s epicentrom u okolici Petrinje započeo je u ponedjeljak 28. prosinca 2020. u 6:28 po lokalnom vremenu potresom magnitude $M_L = 5.1$ (momentne magnitude $M_W = 4.9$) koji se osjetio u većem dijelu središnje Hrvatske. Epicentar mu je bio jugozapadno od Petrinje, kod mjesta Strašnik. Sutradan, u istom epicentru, događa se najrazorniji potres ovog niza potresa, s lokalnom magnitudom 6.2 ($M_W = 6.4$).

Ovaj rad usmjeren je na otpornost od potresa koja se najčešće iskazuje u dvije dimenzije: fizička (npr. infrastruktura) i socijalna (npr. socijalni kapital) te je naglasak na socijalni (socioekonomski) aspekt otpornost. U istraživanju je primijenjena kvalitativna metodologija koja je uključivala provođenje (polustrukturiranih) intervjua s lokalnim stanovništvom te sudjelovanje s promatranjem. Pri izradi ove studije slučaja izrađen je teorijski okvir rada koji se temelji na konceptima iz antropologije i sociologije katastrofa, dok je fokus rada na analizi i interpretaciji otpornosti na katastrofične događaje.

Sagledajući cjelovitu sliku vremenskog razdoblja koje ovo istraživanje opisuje, rezultati ovog istraživanja pokazuju da je proces kvalitetne razine otpornosti u ruralnim krajevima Hrvatske

tek u svojim začecima. Rezultati ovog rada ukazuju da se tri dimenzije otpornosti analizirane u ovom radu- reakcija, oporavak i pripremljenost još uvijek moraju unaprijediti. Analizom kazivanja zaključuje se da je pozitivni odaziv situacijskih aktera nadomjestio nedostatke u postupcima državnih institucija u prvim danima nakon potresa. Međutim, u razdoblju nakon potresa, stanovnici Banovine su frustrirani i nezadovoljni procesom oporavka i obnove. Isto tako, govoreći o pripremljenosti na potres, utvrđuje se slaba pripremljenost, kao i brojne ranjivosti koje prethode potresu i utječu na razmjer katastrofe.

8. Summary

key words: earthquake, resilience, rural population, Sisak-Moslavina County

This paper focuses on earthquake resilience which is most commonly expressed through two dimensions: physical (e.g. infrastructure) and social (e.g. social capital). This paper specifically focuses on the socio-economic aspect of resilience. For this paper qualitative methodology was used, which involved semi-structured interviews with the local population. Concepts from sociology and anthropology of disasters were used as a theoretical framework, while the focus of this paper was to analyze and interpret earthquake resilience.

The results of this paper indicate that the process toward resilient communities in Croatia is still in its beginning. The results suggest that there is an urgent need to strengthen the dimensions of rural resilience analyzed in this paper- reaction, preparedness, and recovery. After analyzing the interviews, it is concluded that the extremely positive response of situational volunteers substituted the lack of support from the Croatian government in the days following the earthquakes. Furthermore, disappointment and frustration regarding the recovery process were evident among our informants. Analyzing the dimension of preparedness, it is determined that there is a low level of preparedness. This, combined with previous vulnerabilities of the rural population and the area of Sisak-Moslavina county, greatly affected the scope of the catastrophe.

